

**I Liceum Ogólnokształcące w Namysławie**

**Aleksandra Oleksak**

# **Lingua Latina**

**Skrypt do nauki języka łacińskiego  
Część I.**

## Lectio 1

Wymowa i akcent w j.łacińskim

### O JĘZYKU ŁACIŃSKIM - TROCHĘ HISTORII

Łacina, podobnie jak język polski, należy do rodziny języków indoeuropejskich. Język łaciński (*lingua Latina*) był początkowo językiem plemienia Latynów (*Latini*), które zamieszkiwało Półwysep Apeniński - stąd nazwa *Latina*.

Kraina Latynów (Lacjum) stała się kolebką późniejszego państwa rzymskiego. Rzym opanował sąsiednie plemiona, a wskutek dalszych podbojów utworzył olbrzymie imperium. Rzymscy żołnierze rozprzestrzenili łacinę, a wraz z nią kulturę grecko-rzymską, na podbite kraje. Później łacina docierała do najdalszych zakątków globu poprzez katolickich misjonarzy. Stała się przodkiem dzisiejszych języków romańskich: włoskiego, francuskiego, hiszpańskiego, portugalskiego itp.



## ALFABET - ALPHABETUM

Alfabet łaciński (zwany także rzymskim) pojawił się w VII w. p.n.e. w wyniku przystosowania alfabetu etruskiego do języka łacińskiego. Etruskowie zapożyczyli swój alfabet od greckich osadników w Italii



Początkowo alfabet łaciński składał się z 21 liter:

**A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X**

Za czasów Cyncerona i Cezara wprowadzono przejęte ze współczesnej greki litery Y i Z, umieszczając je na końcu alfabetu.

W ten sposób na początku naszej ery pismo łacińskie znało 23 litery:

**A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z**

W średniowieczu dodano trzy nowe litery. Pod koniec 15 w. n.e. alfabet ostatecznie ustabilizował się jako zbiór 26 liter:

**A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z**

### Wymowa

Obecnie można wyróżnić przynajmniej cztery najbardziej różniące się szkoły wymowy łacińskiej: wymowa restytuowana (-zwana także klasyczną lub restytutą, jest zbiorem zasad wzorowanym na wymowie panującej w epoce klasycznej (I w. p.n.e. - I w. n.e.). oraz trzy podszkoły wymowy tradycyjnej: północnoeuropejska, południowoeuropejska (kościelna) oraz anglosaska. (wymowa tradycyjna - kultywowana przez nauczanie łaciny od schyłku Cesarstwa Rzymskiego. Jej zasady podlegały ewolucji wraz z językiem narodowym kraju, w którym jej uczono, stąd współczesne różnice.)

|               |                         |                                          |
|---------------|-------------------------|------------------------------------------|
|               | "julius kaisar"         | wymowa restytuowana                      |
| Julius Caesar | " <u>julius cesar</u> " | wymowa północno-europejska               |
|               | "julius czeisar"        | wymowa południowo-europejska (kościelna) |
|               | "dżulius sizer"         | wymowa anglosaska                        |

Podstawowe zasady wymowy:

- *dwugłoski*: *oe, ae, [ e ]*: aenigma, caeremonia, comoedia.
- *c*: - [ *c* ]: *przed: e, i, y, ae, oe* : cera, civilis, caeremonia
- [ *k* ]: *przed: a, o, u, spółgłoską i na końcu wyrazu*: abdicatio, cultura, actio, laca
- *rh, th, [ r, t ]* : rhombus, theatrum
- *ph*: [ *f* ]: philosophus
- *ngu [ ngw ]*: lingua
- *qu [ kw ]*: aqua, quis
- *v [ w ]*: vinum, veni,
- *i*: - [ *i* ]: littera, vidi
- [ *j* ] *przed samogłoską*: lectio, venio, iaceo

**Akcent:** Akcent pada na 2 sylabę od końca, jeśli jest ona długa (ā ). Jeśli przedostatnia sylaba jest krótka ( ā ), akcent przesuwa się na 3 sylabę od końca.

**pictūra, littēra, rationālis, stabīlis, delectāre, proponēre, vidēre**

- samogłoska długa: - *Jeśli po samogłosce następuje grupa spółgłosek lub x*:  
defēctus, constrūxi

wyjątek: jeśli grupę spółgłosek tworzą: b, p, t, d, c, + l, r:  
lūcrum, tenēbrae, sūpra

- samogłoska krótka – *Jeśli po samogłosce występuje jeszcze jedna samogłoska*:  
monēo, vidēo, lectioo,

Varia:

harēna, cera, colonia, orbīta, caeremonia, comoedia, littēra, litteratūra, pictūra, tragoedia, apothēca, philosophia, antiquarius, paedagōgus, candidātus, matūrus, quadrātus, universus, gymnasium, lyceum, theatrum, maximum, minimum, actor, actio, doctor, lector, lectio, narrātor, auditorium, laboratorium, formūla, formatio, informatio, actus, adventus, luxus, res publīca, fatālis, rationālis, stabīlis, delectāre, proponēre, vidēre

**Latīne legīmus**

*Ardūa prima via est.*

*Medīcus curat, natūra sanat.*

*Nulla est medicīna sine lingua Latīna.*

*Natūram mutāre difficīle est.*

*Varium et mutabile semper femīna.*

*Aquīla non capit muscas.*

*Asīnus asīno pulcherrīmus.*

*Medicīna soror philosophīae.*

*Primum non nocēre.*

*Festīna lente.*

Pierwsza droga jest stroma.

Lekarz leczy, natura uzdrowia.

Nie ma medycyny bez łaciny.

Trudno jest zmienić naturę.

Kobieta jest istotą zmienną i niestałą.

Orzeł nie chwytą much.

Osiół dla osła najpiękniejszy.

Medycyna siostrą filozofii.

Po pierwsze – nie szkodzić. (Hipokrates)

Spiesz się powoli. (Oktawian August)

## Lectio 2

Formy podstawowe czasownika. Indicativus praesentis activi.

*Cogito, ergo sum* ( Myślę , więc jestem)

### Koniugacje – uwagi ogólne

W języku łacińskim wyróżniamy cztery koniugacje.

O przynależności czasownika do właściwej koniugacji decyduje **zakończenie tematu**.

Do koniugacji I, II i IV należą czasowniki, których temat kończy się na **samogłoskę**; koniugacja III obejmuje tematy **spółgłoskowe**.

Do koniugacji I należą czasowniki, których temat kończy się na **-a**; do koniugacji II – czasowniki, których temat kończy się na **-ē (długie)**; do koniugacji IV – czasowniki, których temat kończy się na **-i**.

Temat czasownika występuje wyraźnie w **bezokoliczniku** (infinitivus praesentis) po odrzuceniu końcówki **-re** oraz w 2 osobie singularis imperativi praesentis.

Temat czasownika łacińskiego znajdujemy w 2 formie podstawowej – bezokoliczniku po odrzuceniu zakończenia bezokolicznika – „re”. Koniugacja III kończy się na spółgłoskę. Żeby uzyskać temat czasownika, odrzucamy końcówkę „re” i samogłoskę –ē., która jest samogłoską dodaną w celu ułatwienia wymowy i jest to samogłoska krótka.

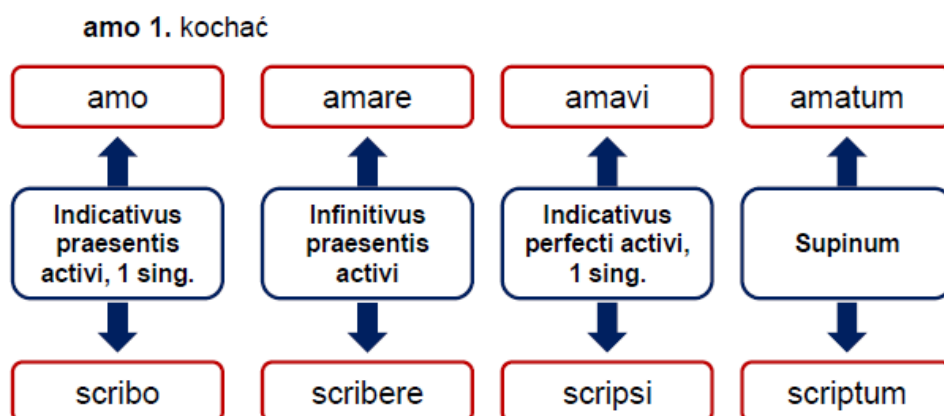
I. ama-re - **are**

II. vidē-re – **ere**

III. leg-ē-re – **ere**

IV. audi-re – **ire**

### Cztery formy podstawowe każdego czasownika



Czasowniki łacińskie podawane są w słowniku w 4 formach podstawowych:

amo, amare, amavi, amatum

video, vidēre, vidi, visum

lego, legēre, legi, lectum

audio, audire, audiui, auditum

amo- 1 os. czasu teraźniejszego str. czynnej: kocham

amare –bezokolicznik: kochać

amavi -1. os. czasu przeszłego dokonanego str. czynnej : pokochałem

amatum – rzeczownik odczasownikowy : kochanie

Zapis w słowniku: *amo* 1 = am/o, amare, am/avi, am/atum

*video, vidi, visum* 2 = vid/eo, vidēre, vidi, visum

*lego, legi, lectum* 3 = leg/o, legēre, legi lectum

*audio* 4 = aud/io , audire, aud/ivi, aud/itum

Ćwiczenia: Podaj pełne formy czasownika i określ koniugację

1.paro /2.tango /3.pecco / 4.cupio / 5.placeo /6.neco /7.poto/ 8.finio

### **Indicativus praesentis activi – Tryb oznajmujący czasu teraźniejszego, str. czynnej.**

**Indicativus praesentis activi** tworzy się dodając do tematu praesentis końcówek -o, -s, -t (dla kolejnych osób singularis) i -mus, -tis, -nt (dla kolejnych osób pluralis), np. *amo, amas, amat, amamus, amatis, amant*. Forma 1. osoby liczby pojedynczej I koniugacji powstaje tak samo, samogłoska tematyczna -ā zlewa się w niej jednak z końcówką osobową: zamiast *amao* czy *laudao* występują więc formy *amo* i *laudo*. W koniugacji III , której temat kończy się na spółgłoskę, dodaje się samogłoskę -i (-u) dla ułatwienia wymowy. W ten sposób koniugacja III upodabnia się do koniugacji IV.

### **2. Koniugacje i tematy czasownika**

I.ama-re

II. vidē-re

III. leg-ē-re

IV.audi-re

## Indicativus praesentis activi

| Koniugacija |          |          |           |            |           |
|-------------|----------|----------|-----------|------------|-----------|
|             | I        | II       | III       |            | IV        |
| Singularis  |          |          |           |            |           |
| 1           | orno     | vidē-o   | leg-o     | capī-o     | audī-o    |
| 2           | orna-s   | vide-s   | leg-ī-s   | cap-ī-s    | audi-s    |
| 3           | orna-t   | vide-t   | leg-ī-t   | cap-ī-t    | audi-t    |
| Pluralis    |          |          |           |            |           |
| 1           | ornā-mus | vidē-mus | leg-ī-mus | cap-ī-mus  | audī-mus  |
| 2           | ornā-tis | vidē-tis | leg-ī-tis | cap-ī-tis  | audī-tis  |
| 3           | orna-nt  | vide-nt  | leg-u-nt  | cap-ī-u-nt | audī-u-nt |

**Końcówki osobowe czasu teraźniejszego, str. czynnej / schemat odmiany czasowników**

-o

-(i)-s

Temat ( inf) + końcówki osobowe: -(i)-t

-(i)-mus

-(i)-tis

-(u)-nt

↓

III kon

Ćwiczenia: Wyszukaj w słowniku czasowniki i odmień w ind.praes.act.

### Lectio 3

Czasownik „esse”. Tryb rozkazujący. Zaimki osobowe

**Festina lente!** ( Śpiesz się powoli !)

### Odmiana czasownika sum, esse ,fui - być

|       |         |
|-------|---------|
| 1.sum | 1.sumus |
| 2.es  | 2.estis |
| 3.est | 3.sunt  |

### Zaimki osobowe i zaimek zwrotny– odmiana

| SINGULARIS |                        |                        |
|------------|------------------------|------------------------|
| Przypadek  | Osoba pierwsza         | Osoba druga            |
| N          | <b>ego</b> - ja        | <b>tu</b> - ty         |
| G          | <b>mei</b>             | <b>tui</b>             |
| D          | <b>mihi</b>            | <b>tibi</b>            |
| Acc.       | <b>me</b>              | <b>te</b>              |
| Abl        | <b>me</b>              | <b>te</b>              |
| PLURALIS   |                        |                        |
| N          | <b>nos</b>             | <b>vos</b>             |
| G          | <b>nostri</b> - nas    | <b>vestri</b> - was    |
|            | <b>nostrum</b> - z nas | <b>vestrum</b> - z was |
| D          | <b>nobis</b>           | <b>vobis</b>           |
| Acc.       | <b>nos</b>             | <b>vos</b>             |
| Abl.       | <b>nobis</b>           | <b>vobis</b>           |

### Zaimek zwrotny

| 3 osoba singularis i pluralis |      |             |
|-------------------------------|------|-------------|
| N                             | -    | -           |
| G                             | sui  | siebie      |
| D                             | sibi | sobie       |
| Acc                           | se   | siebie, się |
| Abl                           | se   | sobą        |



## Tryb rozkazujący – tworzenie

Imperativus I (praesentis) activi występuje w 2. osobie singularis i pluralis. Dla 2. osoby singularis pokrywa się z tematem, dla 2. osoby pluralis końcówką jest -te, np. ama (kochaj), amate (kochajcie). W koniugacji III między tematem a końcówką drugiej osoby pluralis występuje spójka -i, np. vince (zwyciężaj), vincite (zwyciężajcie).

Czasowniki dico, duco, facio i fero przybierają w drugiej osobie imperat. praes. act. formę apokopowaną (skróconą), tj. kolejno dic, duc, fac i fer.

### Imperativus praesentis activi

| Koniugacja  | I        | II       | III       |           | IV       |
|-------------|----------|----------|-----------|-----------|----------|
| 2 os. sing  | orna!    | vide!    | leg-e!    | cap-e!    | audi!    |
| 2 os. plur. | ornā-te! | vidē-te! | leg-ī-te! | cap-ī-te! | audī-te! |

Ćwiczenie: wyszukaj w słowniku 2 czasowniki i utwórz od nich formy trybu rozkazującego

Ćwiczenie: Przetłumacz zdania, określ formy czasowników!

- 1.Ego te video et saluto
- 2.Nos quoque te videmus et salutamus.
- 3.Tu me doces.
- 4.Nos te audimus.
- 5.Paula audit et scribit.
- 6.Ora et labora!
- 7.Doceo vos legere et scribere.
- 8.Marcus et Titus sedent et scribent.
- 9.Ego tibi de me narro.
- 10.Non semper libenter discimus.
- 11.Cornelia et Marcus, legite et scribite!

## Lectio 4

Rzeczowniki łacińskie. Deklinacja I – odmiana

*Non scholae sed vitae discimus.* ( Nie uczymy się dla szkoły, tylko dla życia)

### Przypadki łacińskie

Nominativus (N) - mian

Genetivus (G) - dop

Dativus (D) - cel

Accusativus ( Acc) - bier

Ablativus (Abl) - narz / miejsc

Vocativus (V) - woł

**Liczby:** singularis / pluralis

**Rodzaje:** masculinum / femininum / neutrum

### Deklinacje

W języku łacińskim występuje 5 deklinacji. Rzeczowniki podawane są w słowniku w mianowniku ( nominativus) i dopełniaczu ( genetivus) l. poj. Nominativus sing.posłuży nam do rozpoznania rodzaju rzeczownika. Po końcówce gen. sing poznajemy, do której deklinacji należy dany rzeczownik, a po jej odrzuceniu otrzymujemy temat rzeczownika, który posłuży nam do jego odmiany w odpowiedniej deklinacji.

| przypadki | I      | II                     | III               | IV                | V       |
|-----------|--------|------------------------|-------------------|-------------------|---------|
| Nom.      | -a (f) | -us/-er (m)<br>-um (n) | różne<br>(m,f,n,) | -us (m)<br>-u (n) | -es (f) |
| Gen.      | -ae    | -i                     | -is               | -us               | -ei     |

Ćwiczenie:

Określ deklinację i rodzaj rzeczownika.

puella, -ae -dziewczyna / populus,-i – naród / templum, - i -świątynia / vulnus, vulneris (n) /  
homo,hominis (m) / portus, -us / cornu, -us / facies, -ei.

Wyszukaj w słowniku 2 rzeczowniki i podaj ich rodzaj oraz deklinację.

### Deklinacja I.

Do deklinacji I należą rzeczowniki rodzaju żeńskiego, zakończone w nom. sing. na – a.( wyjątek: poet/a, -ae (m)). Gen. sing zakończony jest na - ae.

| Przypadek - Casus | Liczba pojedyncza - Singularis | Liczba mnoga - Pluralis |
|-------------------|--------------------------------|-------------------------|
| Nominativus       | ros – <b>a</b>                 | ros – <b>ae</b>         |
| Genetivus         | ros – <b>ae</b>                | ros – <b>arum</b>       |
| Dativus           | ros – <b>ae</b>                | ros – <b>is</b>         |
| Accusativus       | ros – <b>am</b>                | ros – <b>as</b>         |
| Ablativus         | ros – <b>a</b>                 | ros – <b>is</b>         |
| Vocativus         | ros – <b>a</b>                 | ros – <b>ae</b>         |

Ćwiczenie: Odmień: luna,-ae / lupa,-ae / pera,-ae /

Podaj formę podstawową i określ formy rzeczownika w zdaniach:

Np.: **linguam** – lingua, -ae – język

↓

**acc.sing.**

Graeci et Romani multas deas habent. Vesta, Diana, Minerva clarae deae sunt. Vesta familiārum patrōna est. Diana in silvā habitat, nam silvae Dianam delectant. Diana sagittā feras necat. Minerva sapientiae dea est. Femīnae et puellae deas orant et rosārum corōnis aras ornant.

Słówka: Graeci – Grecy / Romani – Rzymianie / in-w

## Lectio 5

Deklinacja II – odmiana.

Per aspera ad astra ( Przez trudy do gwiazd)

### Deklinacja 2

Do deklinacji II należą rzeczowniki i przymiotniki rodzaju męskiego (masculina) i nijakiego (neutra) , zakończone w gen. sing. na –i. Są tu też wyjątki rodzaju żeńskiego

Rzeczowniki rodzaju męskiego – masculinum zakończone są w nom sing. na – us, -er ( dominus / puer )

Rzeczowniki rodzaju nijakiego- neutrum, na -um (verbum)

| Casus       | Singularis     | -Pluralis          |
|-------------|----------------|--------------------|
| Nominativus | dominus puer   | domini pueri       |
| Genetivus   | domini pueri   | dominorum puerorum |
| Dativus     | domino puero   | dominis pueris     |
| Accusativus | dominum puerum | dominos pueros     |
| Ablativus   | domino puero   | dominis pueris     |
| Vocativus   | domine puer    | domini pueri       |

### Zasada neutrów

Wszystkie rzeczowniki rodzaju nijakiego ( neutra) mają takie same formy w 3 przypadkach liczby poj. i mn.. Są to Nominativus = Accusativus = Vocativus. Liczbę mnogą w mian. tworzą za pomocą końcówek – „a”.

| Przypadek – Casus | Singularis | Pluralis |
|-------------------|------------|----------|
| Nominativus       | verbum     | verba    |
| Genetivus         | verbi      | verborum |
| Dativus           | verbo      | verbis   |
| Accusativus       | verbum     | verba    |
| Ablativus         | verbo      | verbis   |
| Vocativus         | verbum     | verba    |

Ćwiczenia:

I. Odmienić: 1.proavus,-i / 2.forum,-i / 3.magister, -tri

II.Przetłumacz zdania i określ formy rzeczowników:

1.Troiani sunt proavi Romanorum.

2.Varii populi Italiam incolunt.

3.Troiani oppidum , Albam Longam , condunt.

4.In foro templa videmus.

5.Vergilius de Romae promordiis narrat.

6.Discipuli verba magistri audiunt.

7.Magister historiam populi Romani narrat.

9.Historia discipulis placet.

## Lectio 6

Przymiotniki deklinacji I i II. Zaimki dzierżawcze.

*Nihil novi* ( Nic nowego)

Przymiotniki – odmiana:

Przymiotniki deklinacji I – II. dlatego tak się nazywają, że rodzaj męski i nijaki odmienia się według deklinacji II - dokładnie takie same końcówki jak rzeczowniki, a rodzaj żeński według deklinacji I.

bonus (m), bona(f), bonum (n) – dobry

magnus, magna, magnum – duży

verus, vera, verum – prawdziwy

pulcher, pulchra, pulchrum – piękny

miser, misera, miserum – nieszczęśliwy

Podsumowując typy zakończeń to: **-us, -a, -um** lub **-er, -a, -um**.

|                           | <i>singularis</i>      |              |              | <i>pluralis</i> |                |                |
|---------------------------|------------------------|--------------|--------------|-----------------|----------------|----------------|
|                           | <i>m</i>               | <i>f</i>     | <i>n</i>     | <i>m</i>        | <i>f</i>       | <i>n</i>       |
| <b><i>nominativus</i></b> | <i>bonus / pulcher</i> | <i>bona</i>  | <i>bonum</i> | <i>boni</i>     | <i>bonae</i>   | <i>bona</i>    |
| <b><i>genitivus</i></b>   | <i>boni / pulchri</i>  | <i>bonae</i> | <i>boni</i>  | <i>bonorum</i>  | <i>bonarum</i> | <i>bonorum</i> |
| <b><i>dativus</i></b>     | <i>bono / pulchro</i>  | <i>bonae</i> | <i>bono</i>  | <i>bonis</i>    |                |                |
| <b><i>accusativus</i></b> | <i>bonum/ pulchrum</i> | <i>bonam</i> | <i>bonum</i> | <i>bonos</i>    | <i>bonas</i>   | <i>bona</i>    |
| <b><i>ablativus</i></b>   | <i>bono / pulchro</i>  | <i>bona</i>  | <i>bono</i>  | <i>bonis</i>    |                |                |
| <b><i>vocativus</i></b>   | <i>bone / pulcher</i>  | <i>bona</i>  | <i>bonum</i> | <i>boni</i>     | <i>bonae</i>   | <i>bona</i>    |

Ćwiczenie:

I. Dopasuj przymiotniki do rzeczowników

1. claras 2. doctam 3. boni 4. pulcher 5. docta

a. feminas b. verba c. amicus d. pueri e. puellam

II. Do rzeczowników dopisz odpowiednią formę przymiotnika w nawiasie.

1. libros (liber) - | 2. verbis (clarus) - | 3. puellarum (pulcher) - | 4. feminae (doctus) - | 5. amico (bonus) - |

### **Zaimki dzierzawcze**

Zaimki dzierzawcze odmieniają się tak samo, jak przymiotniki dekl. I i II.

meus, -a, -um - mój      noster, -tra, -trum – nasz

tuus, -a, -um – twój      vester, -tra, -trum – wasz

suus, -a, -um – jego, jej , ich

Przetłumacz zdania i określ formy przymiotników i zaimków dzierzawczych

1. Historia populi nostri non est antiqua.
2. De populo nostro poetae nostri pulchra verba scribunt.
3. Discipuli pulchra poetarum verba libenter legunt.
4. In scholis nostris numerus discipulorum parvus est.
5. Discipuli in scholaa nostra cum magistris disputant.

## Lectio 7

Deklinacja I i II -praca z tekstem czytany

Ubi concordia ibi victoria ( Gdzie zgoda, tam zwycięstwo)

### De lingua Latina

1.Polonia, patria nostra, in Europa sita est.2. Incolis Poloniae historia Europae antiqua nota esse debet. 3.Ex historia terrarum antiquarum multa haurimus,4. e.g. litteris Latinis scribimus.5. In Europam antiquam incolae Italiae linguam Latinam portant. 6.Incolae Italiae, Galliae, Hispaniae, Daciae et Africae unam linguam Latinam adhibent.7. Sed postea Europa divisa est. 8.Etiam lingua Latina in variis terris varias formas accipit. 9. Mutatas igitur formas linguae Latinae in lingua Hispanica, Lusitana, Dacoromanica, Italica videmus. 10. Cum linguam Latinam discimus, multas linguas Romanicas cognoscimus.

|                                                                   |                                                  |
|-------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|
| e.g. exempli gratia – n.p. na przykład                            | divisus,-a,-um – podzielony                      |
| cum – kiedy                                                       | Polonia – Polska, Europa - Europa                |
| Italia,Dacia,Hispania, Africa                                     | Hispanicus-hiszpański , Lusitanicus-portugalski, |
| Dacoromanicus – rumuński, Italicus – włoski, Romanicus – romański |                                                  |

### Publius aeger est

1.Publius, domini Romani filius, cum amico in silva et in campo ambulat. 2.Forte amicus Publii oculum sagittā vulnerat. 3.Servi puerum miserum cito in villam portant. 4.Publii parentes deos et deas orant. 5.Amici Publii vitae timent. 6.Sed mox medicus clarus in villam intrat. 7.Domīnus: "Medice "– inquit – " filium meum sanare potes. 8.Nam fama tua magna est". 9.Medicus Publii oculum curat. 10.Laetus domīnus medico pecūniam magnam dat. 11.Tota familia deis gratias agit, nam Publius salvus est.

|                            |                           |                |
|----------------------------|---------------------------|----------------|
| cum ( z abl.) – z, razem z | forte – przypadkiem       | potes - możesz |
| ambulo, -are – spacerować  | vulnero, - are – ranić    |                |
| curo, - are – leczyć       | gratias agere - dziękować |                |

### De schola Romana

1.In tabula scholam videmus. 2.Scholae antiquae non sunt magnae. 3.Numerus discipulorum parvus est. 4.Magister et duo discipuli sedent/, libros tenent et recitant. 5.Magister discipulos audit. 6.Ecce tertius puer serus venit/ et magistrum salutat.7. Magister discipulo non gaudet.8. Discipuli severa magistri verba audiunt: 9. "Ignavis semper feriae!". 10 Postea pueri sententias pulchras ex libris poetarum cum magistro legunt: 11"Inter arma silent Musae"; 12."Per aspera ad astra", et: 13."Tantum scimus, quantum memoria tenemus". 14. Discipuli cum magistro disputant et 15.magister discipulis sententia explanat.15. Bonus magister non praeceptis sed exemplis animos puerorum docere debet. 16. Poetarum libri pleni sunt exemplorum. 17.Pulchra exempla animos virorum doctorum fascinant.

|                                        |            |         |                  |
|----------------------------------------|------------|---------|------------------|
| in – w tutaj: na                       | ecce – oto | cum – z | debet - powinien |
| gaudeo, ere ( abl) – być zadowolonym z |            |         | ex ( abl) -z     |

## Lectio 8

Accusativus cum infinitivo – a.c.i.

*Scio me nihil scire* (Wiem, że nic nie wiem.)

**Accusativus cum infinitivo** jest konstrukcją, która swą funkcją odpowiada zdaniu podrzędnemu dopełnieniowemu w języku polskim. Accusativus cum infinitivo składa się z verbum regens (czasownika rządzącego), rzeczownika (zaimka, przymiotnika) w accusatiwie i czasownika w infinitiwie (bezokoliczniku). Należy zaznaczyć że, rzeczownik (zaimek, przymiotnik) w accusatiwie pełni w zdaniu podrzędnym dopełnieniowym rolę podmiotu, natomiast czasownik w infinitiwie rolę orzeczenia w tym zdaniu, a zatem odpowiednio będziemy je tłumaczyć w mianowniku i w formie osobowej czasownika dostosowanej do liczby podmiotu.

Czasownikiem rządzącym konstrukcją A.C.I. może być czasownik oznaczający:

- a. postrzeganie (verbum sentiendi): puto - sędzę, sentio - myślę, arbitror - uważam
- b. mówienie (verbum dicendi): dico - mówię, loquor - mówię, nuntio - oznajmiam
- c. wzruszenie (verbum affectus): doleo - martwię się, fleo - płaczę, laetor - cieszę się
- d. wolę (verbum voluntatis): volo - chcę, nolo - nie chcę, veto - zabraniam, iubeo - rozkazuję, żeby

Tłumacząc verbum regens na język polski należy dodać partykułę "że", "aby", "ażeby".

|              |                       |           |                       |
|--------------|-----------------------|-----------|-----------------------|
| <i>Video</i> | <u><b>puellam</b></u> | in schola | <u><b>sedere.</b></u> |
| ↓            | ↓                     |           | ↓                     |
| czasow.      | acc                   |           | inf                   |

*Widzę **dziewczyne** w szkole **siedzieć***

*Widzę, **że** dziewczyna siedzi w szkole.*

**Vos libenter laborare gaudeamus.**

*Cieszymy się, **że** wy chętnie **pracujecie***

Ćwiczenia:

1. Accusativus sing. i plur. dekl. I i II.

**puella, -ae** : acc sing – **puellam** / acc.plur – **puellas**

**populus, -i**: acc sing – **populum** / acc.plur – **populos**

**templum, -i**: acc.sing – **templum** / acc.plur – **templa**

↗ sing.magistrum bonum

magister bonus

↘ pl.magistros bonos



Utwórz acc.sing. i plur: 1. liber pulcher / 2.vir doctus / 3.poeta noster / 4.dictum Latinum / 5.lingua nota / 6.populus victus

## 2.Infinitivus

Poodaj infinitivus praesentis activi od: 1.dicis / 2.placent / 3.putat / 4.accipiunt / 5.scitis / 6.occupant / 7.propagate / 8.hauriunt / 9.manes

Np: amamus – am-o, -are = amare

## 3.A.c.i.

- 1.Marcum intrare video.
- 2.Marcus Corneliam legere videt.
- 3.Discipulos in scholam intrare audio.
- 4.Iulia audit discipulos cum magistro disputare.
- 5.Putamus magistrum discipulis gaudere. ( gaudeo – być zadowolonym z kogoś)

- 1.Auditisne cunctos Europae populos per secula a Grecis et Romanis multa accipere?
- 2.Magister nobis dicit Romanos Graeciam occupare et litteras doctrinasque Graecorum cognoscere.
- 3.Romanos varias Europae terras vincere et occupare lego.
- 4.Viros doctos et poetas Polonorum libros suos Latine scribere scimus. ( Latine – po łacinie)
- 5.Discipuli dicunt se linguam suam intellegere cupere.

Indicativus imperfecti activi. Tryb oznajmujący czasu przeszłego niedokonanego strony czynnej.

Cognosce te ipsum ! (Poznaj samego siebie !)

**Indicativus imperfecti activi** -czas przeszły niedokonany - tworzy się przez dodanie do tematu praesentis cechy -ba i odpowiedniej końcówki osobowej activi: amabam, amabas, amabat, amabamus, amabatis, amabant. Cecha -ba jest prawdopodobnie formą dawnego czasownika posiłkowego, podobnie jak polska forma chwaliłem, powstała z dawnego chwalił jeśm.

|              | Os. | I kon.<br>ama-re          | II kon.<br>vide-re          | III kon.<br>leg-ě-re        | IV kon.<br>audi-re            |
|--------------|-----|---------------------------|-----------------------------|-----------------------------|-------------------------------|
| <b>Sing.</b> | 1.  | amā-ba-m<br>kochałem      | vidē-ba-m<br>widziałem      | leg-ē-ba-m<br>czytałem      | audi-ē-ba-m<br>słyszałem      |
|              | 2.  | amā-ba-s<br>kochałeś      | vidē-ba-s<br>widziałeś      | leg-ē-ba-s<br>czytałeś      | audi-ē-ba-s<br>słuchałeś      |
|              | 3.  | amā-ba-t<br>kochał        | vidē-ba-t<br>widział        | leg-ē-ba-t<br>czytał        | audi-ē-ba-t<br>słuchał        |
| <b>Plur.</b> | 1.  | ama-bā-mus<br>kochaliśmy  | vide-bā-mus<br>widzieliśmy  | leg-e-bā-mus<br>czytaliśmy  | audi-e-bā-mus<br>słuchaliśmy  |
|              | 2.  | ama-bā-tis<br>kochaliście | vide-bā-tis<br>widzieliście | leg-e-bā-tis<br>czytaliście | audi-e-bā-tis<br>słuchaliście |
|              | 3.  | amā-ba-nt<br>kochali      | vidē-ba-nt<br>widzieli      | leg-ē-ba-nt<br>czytali      | audi-ē-ba-nt<br>słuchali      |

Schemat tworzenia ind. imp. act:

Temat czasownika + **ba** ( **eba**: III/IV) + końcówki osobowe **-m**  
(bezokol)  
-s  
-t  
-mus  
-tis  
-nt

**Indicativus imperfecti activi od czasownika sum, esse, fui: - być**

|                 |          |
|-----------------|----------|
| 1.eram ( byłem) | 1.eramus |
| 2.eras          | 2.eratis |
| 3.erat          | 3. erant |

Ćwiczenie::

1.Odmień w imperfectum: 1.credo / 2.finio / 3.moneo / 4.laboro

2.Określ formy

ama/bamus – amo, -are, avi –atum – kochać

1.os pl - kochaliśmy

1.narrabat / 2.observebatis / 3.legebamus / 4.defendebant / 5.cadebant.

4.Przetłumacz tekst:

### "De bello Troiano"

1.Romani narrabant Romam antiquam coloniam Troianorum (esse) et Troianos Romanorum proavos esse. 2.Olim Troiam, oppidum clarum in Asia situm, Graeci decem annos observebant. 3. Bellum inter Troianos et Graecos longum et asperum esse legebamus. 4.Troiani magna cum audacia muros oppidi sui defendebant. 5. Imprimis Hector, Priami filius, potentiam suam Troiam defendebat. 6. Tamen multi et Troiani et Graeci, quamquam belli periti erant, in muris et in campo cadebant.

Troiani, -orum – Trojanie

Graeci, -orum – Grecy

Roma,-ae – Rzym

Troia,-ae - Troja

## Lectio 10

Indicativus futuri I. activi. Tryb oznajmujący czasu przyszłego strony czynnej.

*Quod hodie non est cras erit* ( Czego nie ma dzisiaj , będzie jutro)

**Indicativus futuri I activi** -tryb oznajmujący czasu przyszłego - tworzy się odmiennie z jednej strony dla koniugacji I i II, z drugiej dla III i IV.

Dla koniugacji I i II tworzy się go przez dodanie do tematu praesentis cechy czasowej -b i odpowiedniej końcówki osobowej. Między cechą -b a końcówkami rozpoczynającymi się na spółgłoskę występuje spójka -i (w trzeciej osobie pluralis -u), np. laudabo, laudabis, laudabit, laudabimus, laudabitis, laudabunt.

Dla koniugacji III i IV przez dodanie do tematu praesentis cechy -a dla osoby pierwszej singularis, cechy e dla pozostałych osób singularis i pluralis, np. puniam, punies, puniet, puniemus, punietis, punient.

|              | Os. | I kon.<br>ama-re          | II kon.<br>vide-re         | III kon.<br>leg-ěre       | IV kon.<br>audi-re       |
|--------------|-----|---------------------------|----------------------------|---------------------------|--------------------------|
| <b>Sing.</b> | 1.  | amā-b-o<br>pokocham       | vidē-b-o<br>zobaczę        | leg-a-m<br>przeczytam     | audī-a-m<br>usłyszę      |
|              | 2.  | amā-b-i-s<br>pokochasz    | vidē-b-i-s<br>zobaczysz    | leg-e-s<br>przeczytasz    | audī-e-s<br>usłyszysz    |
|              | 3.  | amā-b-i-t<br>pokocha      | vidē-b-i-t<br>zobaczy      | leg-e-t<br>przeczyta      | audī-e-t<br>usłyszysz    |
| <b>Plur.</b> | 1.  | ama-b-ī-mus<br>pokochamy  | vide-b-ī-mus<br>zobaczymy  | leg-ē-mus<br>przeczytamy  | audi-ē-mus<br>usłyszemy  |
|              | 2.  | ama-b-ī-tis<br>pokochacie | vide-b-ī-tis<br>zobaczycie | leg-ē-tis<br>przeczytacie | audi-ē-tis<br>usłyszycie |
|              | 3.  | amā-b-u-nt<br>pokochają   | vidē-b-u-nt<br>zobaczą     | leg-e-nt<br>przeczytają   | audī-e-nt<br>usłyszą     |

Schemat tworzenia ind.fut.I.act:

Kon I. / II. temat + **bī** ( **b / bu** ) + końc.osobowe ( 1 os. sing: -o)

Kon.III. / IV.temat + **e** ( **a** ) + końc. osobowe (1 os.sing.:-m)

### Indicativus fut.I.act. sum,esse, fui - być

|               |          |
|---------------|----------|
| 1.ero ( będę) | 1.erimus |
| 2.eris        | 2.eritis |
| 3.erit        | 3.erunt  |

## Ćwiczenia

1.Odmień: 1. sto / 2. cresco / 3. scio / 4. teneo

2.Objaśnij formy:

**ama/bunt** – amo, -are, -avi- atum - kochać

**3 os plur - pokochają**

1.stabunt / 2.occupabis / 3.intelleges / 4.aedificabimus / 5.implebitis / 6.navigabo / 7.ascendemus / 8.fines / 9.putabunt

3.Przetłumacz tekst:

### De bello Troiano – c.d

Ulixes enim Graecis ita discebat: 1. "Equum lignēum aedificabimur et uterum equi viris armatis implebimur". 2.Nos autem navigia ascendemus et non longe navigabimur. 3.Troiani nos in Graeciam navigare putabunt. 4. Bellum hodie non finiemus, sed cras Troia nostra erit.

### De autumnno

Iam autumnus est.1. Aeolus, ventorum deus, ventos frigidos in terram eicit.2 Campi iam deserti sunt. 3.Sed cum ver aderit, nova arborum folia spectabimus.4. Flores pulchri, ut: violae, convallariae, narcissi, tulipae oculos nostros delectabunt. 5.In campis liberorum laetorum voces rursum audiemus. 6.Agricolae et hortulani multa negotia habebunt. 7.In pratis montanis agni teneri plantas virides carpent. 8.Venti placidi in agris flabunt. Omnes felices erimus.

folium, -i – liść

viola, -ae – fiołek

narcissus, -i – narcyz

hortulanus, -i - ogrodnik

montanus, - a, - um – górski

tener, - era, -erum – delikatny, młody

viridis, -e – zielony

placidus, -a, -um – łagodny, spokojny

convallaria, -ae – konwalia

tulipa, - ae – tulipan

pratum, - i – łąka

agnus, -i – baranek, jagnię

carpo, -ere – skubać, zrywać

flo, -are – wiać, dmuchać

**Composita z esse.****Non possumus!** (Nie możemy!)

Złożenia z czasownikiem „esse”. Indicativus praesentis, imperfecti, futuri activi

Czasownik posiłkowy „esse” tworzy następujące złożenia:

- absum, abesse – być nieobecny, być oddalonym
- adsum, adesse – być obecnym
- desum, deesse – brakować, być nieobecny
- insum, inesse – być w czymś
- intersum, interesse – brać udział, uczestniczyć
- obsum, obesse – szkodzić
- praesum, praesesse – stać na czele, przewodzić
- possum, posse – móc
- prosum, prodesse – pomagać

oberam

W złożeniach odmienia się tylko czasownik posiłkowy, przedrostek pozostaje bez zmian.  
Czasowniki possum i prosum zawierają drobne zmiany w przedrostkach (patrz: tabelka)

**Indicativus praesentis activi**

| esse            | adesse              | posse                 | prodesse               |
|-----------------|---------------------|-----------------------|------------------------|
| 1. sum 1. sumus | 1. adsum 1. adsumus | 1. possum 1. possumus | 1. prosum 1. prosumus  |
| 2. es 2. estis  | 2. ades 2. adestis  | 2. potes 2. potestis  | 2. prodes 2. prodestis |
| 3. est 3. sunt  | 3. adest 3. adsunt  | 3. potest 3. possunt  | 3. prodest 3. prosunt  |

**Indicativus imperfecti activi**

| esse              | adesse                | posse                   | prodesse                  |
|-------------------|-----------------------|-------------------------|---------------------------|
| 1. eram 1. eramus | 1. aderam 1. aderamus | 1. poteram 1. poteramus | 1. proderam 1. proderamus |
| 2. eras 2. eratis | 2. aderas 2. aderatis | 2. poteras 2. poteratis | 2. proderas 2. proderatis |
| 3. erat 3. erant  | 3. aderat 3. aderant  | 3. poterat 3. poterant  | 3. proderat 3. proderant  |

### Indicativus futuri activi

| esse              | adesse                | posse                   | prodesse                |
|-------------------|-----------------------|-------------------------|-------------------------|
| 1.ero 1.erimus    | 1. adero 1. aderimus  | 1. potero 1. poterimus  | 1.prodero 1. proderimus |
| 2. eris 2. eritis | 2. aderis 2. aderitis | 2. poteris 2. poteritis | 2.proderis 2.proderitis |
| 3. erit 3. erunt  | 3. aderit 3. aderunt  | 3. poterit 3. poterunt  | 3. proderit 3.proderunt |

#### Ćwiczenia:

1.Określ formy: 1.potes / 2.prodero / 3. deeram / 4.absunt / 5.ines / 6.posse / 7.intereris / 8.poteram / 9.praeerit / 10.adsumus

#### 2. Przetłumacz tekst

#### Quintus scholam frequentat

1.Quintus novem annos natus est.2. Una cum amicis scholam frequentat. 3.In schola multi pueri adsunt, sed puellae absunt.4. In scholis Romanis puellae desunt, nam puellae domi manent. 5. Quintus cum amicis non solum discit, sed etiam multos ludos excogitat. 6. Pueris saepe Publius, puer magnus et laetus, praeest.7. Sed hodie pueri maestri sunt, nam Publius in schola abest. 8.„Fortasse Publius aeger est“ – Quintus cogitat. 9. „Itaque amicum visitare et ei prodesse possum“.

-X annos natus esse – mieć X lat

-frequentō,-are – uczęszczać

-maneo, - ere - pozostać

- excogito,-are – wymyślać

-fortasse – może

-una – razem

-domi – w domu

- non solum ..... sed etiam – nie tylko... lecz także

- saepe – często

-ei – jemu, mu (dat.)

## Lectio 12

### **Praesens, Imperfectum, futurum I - Praca z tekstem czytany**

#### 1. określ formy

**ama/bimus** : amo, -are, -avi, -atum -kochać

**1 os pluralis, indicativus futuri I activi – pokochamy / będziemy kochać**

1.narrat / 2.credebant / 3.navigare / 4.evadunt / 6.praedicebat / 7.intelligere / 8.exclamabit / 9.timebo / 10.portant / 11.trahebant / 12.dormiebant / 13.evadam / 14.aperiunt / 15.invadunt / 16.interficiunt / 17.devastabunt / 18.expugnant / 19.delectare / 20.scimus.

#### 2. Tłumaczenie tekstów

##### **De Troiae exitio**

1.De Troiae exitio Homerus, poeta Graecorum magnus, in libris suis, qui Odyssea inscribuntur, narrat. 2.Incolae Troiae credebant Graecos in Graeciam navigare. 3. Itaque ex oppido evadunt equum ligneum spectaturi (spectatum). 4.Quamquam Cassandra, deo impleta, exitium Troiae praedicebat, 5.tamen verba Cassandreae Troiani intelligere non poterant. 6.Quamquam Laocoon exclamabat: "Timeo Danaos etiam tum, cum dona portant", 7.tamen occaecati incolae perniciosum Graecorum donum in oppidum trahebant. 8.Cum Troiani dormiebant, armati Graecorum viri ex utero equi evadunt et portas Troiae aperiunt. 9.Ceteri Graeci in Troiam invadunt, incolas miseros interficiunt, 10. oppidum flammis devastant et expugnant.11. Etiam post multa saecula pulchros poetae Homeri libros multorum animos delectare scimus.

qui Odyssea inscribuntur – które są zatytułowane "Odyseja"  
spectaturi – żeby obejrzeć      deo impleta – wypełniona bogiem  
quamquam – chociaż  
etiam tum, cum – nawet wtedy, gdy  
occeatus - zaślepiony

##### **De scriba beato**

1.Scriba antiquus vitam suam laudabat. 2.,,Ego scriba eram. 3.Scribārum vita beata erat. 4.Agricolārum et nautārum et poetārum vita non tam beata erat. 5.Agricolae humum aridam arabant.6. In pulchrārum ficōrum umbrā raro sedēre poterant. 7.Numquam otium habebant. 8.Nautae ad longinquam Aegyptum navigabant 9. et adversus saevos piratas saepe pugnabant. 10.Multae lauri poetis claris non deerant, 11. sed poetae non semper clari erant. 12.Ego domīni mei negotiis intereram. 13.Pecuniam semper habebam.”

-aridus, -a, -um – suchy, wyschły  
-otium, -i – odpoczynek, wolny czas  
-laurus, -i – wawrzyn

-ficus, -i - figa  
-saevus,-a,-um – srogi, straszny  
-negotium, -i – praca, obowiązek



**Indicativus praesentis, imperfecti et futuri I. passivi.** Tryb oznajmujący czasu teraźniejszego, przeszłego niedokonanego i przyszłego strony biernej.

*Ut salutas ita salutaberis* ( Jak pozdrawiasz, tak będziesz pozdrawiany)

Stronę bierną (passivum) dla czasów utworzonych od tematu bezokolicznika tworzymy przez dodanie do tematu czasownika końcówek strony biernej. Cechy poszczególnych czasów pozostają bez zmian.

- |           |          |
|-----------|----------|
| 1. -(o) r | 1. -mur  |
| 2. -ris   | 2. -mini |
| 3. -tur   | 3. -ntur |

#### Indicativus praesentis passivi

| Koniugacja I  | Koniugacja II | Koniugacja III  | Koniugacja IV  |
|---------------|---------------|-----------------|----------------|
| 1. laudor     | 1. vide-or    | 1. scrib-or     | 1. audi-or     |
| 2. lauda-ris  | 2. vide-ris   | 2. scrib-e-ris  | 2. audi-ris    |
| 3. lauda-tur  | 3. vide-tur   | 3. scrib-i-tur  | 3. audi-tur    |
| 1. lauda-mur  | 1. vide-mur   | 1. scrib-i-mur  | 1. audi-mur    |
| 2. lauda-mini | 2. vide-mini  | 2. scrib-i-mini | 2. audi-mini   |
| 3. lauda-ntur | 3. vide-ntur  | 3. scrib-u-ntur | 3. audi-u-ntur |

#### Indicativus imperfecti passivi

| Koniugacja I    | Koniugacja II   | Koniugacja III     | Koniugacja IV     |
|-----------------|-----------------|--------------------|-------------------|
| 1. cura-ba-r    | 1. vide-ba-r    | 1. scrib-e-ba-r    | 1. audi-e-ba-r    |
| 2. cura-ba-ris  | 2. vide-ba-ris  | 2. scrib-e-ba-ris  | 2. audi-e-ba-ris  |
| 3. cura-ba-tur  | 3. vide-ba-tur  | 3. scrib-e-ba-tur  | 3. audi-e-ba-tur  |
| 1. cura-ba-mur  | 1. vide-ba-mur  | 1. scrib-e-ba-mur  | 1. audi-e-ba-mur  |
| 2. cura-ba-mini | 2. vide-ba-mini | 2. scrib-e-ba-mini | 2. audi-e-ba-mini |
| 3. cura-ba-ntur | 3. vide-ba-ntur | 3. scrib-e-ba-ntur | 3. audi-e-ba-ntur |

## Indicativus futuri passivi

| Koniugacja I     | Koniugacja II    | Koniugacja III  | Koniugacja IV  |
|------------------|------------------|-----------------|----------------|
| 1. cura-b-o-r    | 1. vide-b-o-r    | 1. scrib-a-r    | 1. audi-a-r    |
| 2. cura-b-ē-ris  | 2. vide-b-ē-ris  | 2. scrib-ē-ris  | 2. audi-ē-ris  |
| 3. cura-b-ī-tur  | 3. vide-b-ī-tur  | 3. scrib-ē-tur  | 3. audi-ē-tur  |
| 1. cura-b-ī-mur  | 1. vide-b-ī-mur  | 1. scrib-ē-mur  | 1. audi-ē-mur  |
| 2. cura-b-ī-mini | 2. vide-b-ī-mini | 2. scrib-ē-mini | 2. audi-ē-mini |
| 3. cura-b-u-ntur | 3. vide-b-u-ntur | 3. scrib-e-ntur | 3. audi-e-ntur |

Ćwiczenie:

I. Odmień następujące czasowniki w podanym czasie strony biernej!

1.ango (praes) / 2.augeo (imperf) / 3.canto (fut)

II. Zamień na stronę bierną i przetłumacz

Np.: amaba/mus – amaba-mur – my byliśmy kochani

1.vituperatis / 2.vastant / 3.educamus / 4.educabas / 5.educabo / 6.putabit / 7.regit

III. Określ formy czasowników:

Np.: ama/tur - amo,-are – kochać

↓

3.os sing, indicativus praesentis passivi: on jest kochany

1.moneor / 2.monemur / 3.querebatur / 4.punientur / 5.defenderis / 6.laudabamini

## Strona bierna – praca z tekstem czytany.

*Si vis amari, ama!* (Jeśli chcesz być kochanym, kochaj!)

### Zdania w str.biernej

Zanim przejdziemy do omawiania tematu „Strona bierna łacina”, musimy powiedzieć sobie w skrócie, czym w ogóle jest strona bierna. W omawianych dotychczas zdaniach to zawsze podmiot był wykonawcą czynności, a dopełnienie jej przedmiotem, np. „Iulius puellam amat” – „Juliusz kocha dziewczynę”. Zdania te stały w stronie czynnej. W stronie biernej jest inaczej – to podmiot jest tak naprawdę przedmiotem czynności, np. „Puella a Iulio amatur” – „Dziewczyna jest kochana przez Juliusza”.

Magister puerum laudat . Nauczyciel chwali chłopca.

Puer a magistro laudatur. Chłopiec jest chwalony przez nauczyciela.

Jak widać z przedstawionych zdań, podmiotem w stronie biernej staje się dopełnienie ze strony czynnej. W przypadku powyższego zdania podmiotem staje się „puerum”. A skoro jest podmiotem, stawiamy ją w nominativie. Podmiot (wykonawcę czynności) wyrażamy w stronie biernej za pomocą przyimka „a” (przed samogłoską „ab”) łączącego się z ablativem ( jest to tak zwany ablativus auctoris) , a zatem „magister” musimy zamienić na „a magistro”. Pozostaje jeszcze kwestia orzeczenia, ale to akurat jest najprostsze – stawiamy je oczywiście w stronie biernej, dopasowujemy jednak do liczby nowego podmiotu. Tak więc zdanie: „Magister puerum laudat.” zamieniamy na „Puer a magistro laudatur”.

Ćwiczenie: Przetłumacz zdania i podaj formy czasownika!

- 1.Servi mali a domino punientur.
2. A deo semper defenderis.
3. A nos laudabamini.
- 4.Ego ab amico moneor.
- 5.Liber a puero tenebatur.
- 6.Muscae ab aquilla non captantur.

### Infinitivus praesentis passivi

Infinitivus praesentis passivi tworzy się przez dodanie do tematu czasownika końcówki -ri dla koniugacji I, II i IV, np. laudari, lub końcówki -i dla koniugacji III, np. vinci.

amo, **ama-re**, amavi, amatum



ama – **ri** być kochanym

Ćwiczenie: Utwórz infinitivus praesentis passivi od: 1. video, -ere / 2. audio, -ire

lego, leg-**ere**, legi, lectum

↓

leg –**i** być czytany

Ćwiczenie: Utwórz inf.praes.pass.od 1. sino - **ere** - położyć / tego, - **ere** – kryć

### **Accusativus cum infinitivo**

Video puellam librum **legere**.

Widzę, że dziewczyna czyta książkę.

Video librum a puella **legi**.

Widzę, że książka jest czytana przez dziewczynę.

Ćwiczenie: Przetłumacz zdania;

1. Gaudeo discipulos a magistro educari.

2. Vides nos a te doceri.

3. Puto librum a discipulo legi.

### **De Latone miseriis**

1. Cum Apollo et Diana, liberi Latonae, parvi etiam erant, 2. Hera Latonam magno odio vexabat, 3. nam Latona ab Iove, marito Herae, ambatur. 4. Latona igitur cum liberis suis per varias mundi terras vagabatur, 5. quod odium invidiamque inimicae deae fugere cupiebat. 6. Aliquando Latona cum parvis liberis in Lyciam veniebat. 7. A liberis parvis aqua imprimis desiderabatur et mox inveniebatur. 8. Laetitia tamen liberorum diuturna non erat. 9. Nam aquam ab incolis Lyciae neque deae neque liberis dari, sed maligne turbare scimus. 10. Tum ab irata dea agricolae Lycios in ranas mutari legimus.

odium, -i – nienawiść

Latona, -ae – Latona

Hera, -ae – Hera

vagor, -ari – błąkać się

Lycia, -ae – Licja (kraina geogr.)

turbo, -are, -avi, -atum – męcić

vexo, -are, -avi, -atum – dręczyć

Iuppiter, Iovis – Jowisz

cum – kiedy / + abl -z

aliquando – kiedyś

maligne – złośliwie

muto, -are, -avi, -atum – zmieniać

## Lectio 15

Participium perfecti passivi (p.p.p.) – imiesłów czasu przeszłego strony biernej. ( imiesłów uprzedni). Zdania okolicznikowe.

*Amicum proba, probatum ama!* ( Przyjaciela sprawdź, sprawdzonego kochaj!)

**Participium perfecti passivi** tworzymy od czwartej formy czasownika – supinum – zamieniając końcówkę supinum– *um*, na *-us* ( masculinum), *-a* ( femininum) , *-um* neutrum , np:

amo,-are, amavi, **amat/um**

↓

**amatus, amata, amatum**

kochany, kochana, kochane

P.p.p. podlega deklinacji według deklinacji I (rodzaj żeński) lub II (rodzaj męski i nijaki).

Ćwiczenia:

I. Utwórz formę p.p.p. od czasowników i przetłumacz na j.polski:

1.video / 2.lego / 3.audio / 4.voco / 5.impleo / 6.coniungo / 7.invenio / 8.facio

II. Przetłumacz zdania, wyjaśnij formę p.p.p.:

1. Vir **doctus** et **eruditus** dividias secum portat. ( secum = ze sobą).

2. Epistula a te **scripta** semper me delectat.

3. Verba e lingua latina **deducta** scribo. ( e = z)

4. Libros Latine **scriptos** mox legere poterimus. ( poterimus – possum)

## Zdania okolicznikowe – spójniki

Zdania okolicznikowe są zdaniami podrzędnymi i zastępują okolicznik zdania głównego. Tak jak okoliczniki odpowiadają one m.in. na pytania: kiedy? dlaczego? pod jakim warunkiem? pomimo co? i wprowadzane są przez spójniki:

**ubi** – gdy, skoro / **quod** – ponieważ / **si** – jeśli / **nisi** – jeśli nie / **quamquam** – chociaż / **ut** – jak, itd.

Ćwiczenia: Przetłumacz zdanie i połącz z pasującym do niego fragmentem zdania polskiego

1. quod Troia deleta est;

2. quod nimium severus est;

3. quamquam vos petebam;

4. ubi Rhea Silvia pueros parit; ( Rhea Silvia – Rea Sylwia – matka Romulusa i Remusa)

5. si linguam Latinam bene cognoscet;

6. nisi iusti estis.

- a. uczniowie nie kochają nauczyciela;
- b. jednak do mnie nie przyszlście;
- c. nie będziecie nigdy szczęśliwi;
- d. będziesz rozumieć języki używane w Europie;
- e. Trojanie musieli szukać nowej ojczyzny;
- f. Amulius rozkazał wrzucić chłopców do rzeki;

II. Przetłumacz zdania:

- 1. Magister, quod bene docet, a discipulis laudatur.
- 2. Magister bonus, quamquam severus est, a discipulis amatur.
- 3. Venio, quod me vocabas.
- 4. Quamquam ludis non intererimus ( intersum), non dolebimus.
- 5. Ubi luna plena est, in oceano magnus aestus est.
- 6. Si amicus verus es, numquam amico tuo oberis. ( obsum – szkodzić)

II grupa czasów: Indicativus perfecti, plusquamperfecti i futuri II activi.

*Veni, vidi vici* (Przybyłem, zobaczyłem, zwyciężyłem)

Czas **perfectum** służy do wyrażenia czynności przeszłej dokonanej, np.: narravi – opowiedziałem; Czas **plusquamperfectum** wyraża czynność wcześniejszą od innej czynności przeszłej, np.: Quod *audiveram*, tibi narravi. – Co usłyszałem, tobie opowiedziałem. Czas **futurum II** wyraża czynność wcześniejszą od innej czynności przyszłej, np.: Quod *audivero*, tibi narrabo. Co usłyszę, tobie opowiem.

Tworzenie II.grupy czasów: II.grupę czasów, tworzymy od trzeciej formy czasownika, odrzucając końcówkę **-i**. i wykorzystując temat perfecti. Przy formach czasowników tworzonych od tematu perfecti nie zachodzą różnice między koniugacjami, np.:

amo, -are, **amav/i**, amatum

**Indicativus perfecti activi** tworzy się dodając do tematu perfecti końcówki -i, -isti, -it, -imus, -istis, -erunt .

**Indicativus plusquamperfecti activi** tworzy się dodając do tematu perfecti końcówki osobowe -eram, -eras, -erat, -eramus, -eratis, -erant.( Kończówki te są takie same, jak odmiana czasownika sum, esse ( być) w casie imperfectum.)

**Indicativus futuri II activi** tworzy się dodając do tematu perfecti grupę końcówki -ero, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint. ( Kończówki te są takie same, jak odmiana czasownika sum, esse ( być) w czasie futurum I.)

amo, amare, **amav-i**, amatum

| <i>Indicativus perfecti activi</i> | <i>Indicativus plusquamperfecti act.</i> | <i>Indicativus futuri II activi</i> |
|------------------------------------|------------------------------------------|-------------------------------------|
| 1.amav-i <i>pokochałem</i>         | 1.amav-eram <i>pokochałem</i>            | 1.amav-ero <i>pokocham</i>          |
| 2.amav-isti                        | 2.amav-eras                              | 2.amav-eris                         |
| 3.amav-it                          | 3.amav-erat                              | 3.amav-erit                         |
| 1.amav-imus                        | 1.amav-eramus                            | 1.amav-erimus                       |
| 2.amav-istis                       | 2.amav-eratis                            | 2.amav-eritis                       |
| 3.amav-erunt                       | 3.amav-erant                             | 3.amav-erint                        |

Ćwiczenia;

I.Odmień czasowniki w podanych czasach:

1. lego ( perf) / 2.video ( plusqp) / 3. audio (fut.II)

II. Określ formy czasowników i przetłumacz na j. polski, np.:

**amav/erunt** – amo, -are, -avi-atum – kochać

↓

3.os plur. *indicativus perfecti activi* = **pokochali**

1.curavit / 2.portaverant / 3.exceserint / 4.nutrivit / 5.cognoveras / 6.aedificaverimus /  
7.appelaverat

III. Przetłumacz zdania;

- 1.Servus pueros in aqua posuit.
- 2.Incolae Troiam non servaverunt.
- 3.Amulus avum Romuli regno privaverat.
- 4.Magister discipulos interrogaverit.
- 5.Dicipuli magistrum interrogaverint.

IV. Przetłumacz zdania, określ formy czasowników.

- 1.Gratias tibi **egimus**, quod in periculo nobis **profueras** (prosum). (gratias agere – być wdzięcznym / quod - ponieważ)
- 2.Agamemnon Graecos ad bellum **vocavit**, quod Paris Troianus Helenam **rapuerat**. (quod – ponieważ)
- 3.Divitias **amittes**, si pecuniam male **collocaveris**. (si – jeśli)



III.grupa casów: Indicativus perfecti, plusquamperfecti i futuri II passivi.

*Alea iacta est* ( Kości zostały rzucone)

Tworzenie: III grupę czasów tworzy się za pomocą tworzonych od tematu supini participiów perfecti passivi w połączeniu z czasownikiem posiłkowym sum, esse .

amo, -are, amavi, **amat/um** → **amatus-a,-um**

**Indicativus perfecti passivi** złożony jest z participium perfecti passivi (w formie dostosowanej do rodzaju i liczby podmiotu zdania) i odpowiednich form czasownika sum, esse w indicat. praes. act. (tj. sum, es, est, sumus, estis, sunt);

**Indicativus plusquamperfecti passivi** złożony jest z participium perfecti passivi (w formie dostosowanej do rodzaju i liczby podmiotu zdania) i odpowiednich form czasownika sum, esse w indicat. imperf. act. (tj. eram, eras, erat, eramus, eratis, erant);

**Indicativus futuri II (exacti) passivi** złożony jest z participium perfecti passivi (w formie dostosowanej do rodzaju i liczby podmiotu zdania) i form czasownika sum, esse w indicat. fut. I act. (tj. ero, eris, erit, erimus, eritis, erunt);

amo, amare, amavi, **amatum** → **amatus, amata, amatum**

| <i>Indicativus perfecti passivi</i>              | <i>Indicativus plusquamperfecti pass.</i>    | <i>Indicativus futuri II passivi</i>       |
|--------------------------------------------------|----------------------------------------------|--------------------------------------------|
| 1.amatus,-a,-um sum<br><i>zostałem pokochany</i> | 1.amatus,-a,-um eram<br><i>byłem kochany</i> | 1.amatus,-a,-um ero<br><i>będę kochany</i> |
| 2. amatus,-a,-um es                              | 2. amatus,-a,-um eras                        | 2. amatus,-a,-um eris                      |
| 3. amatus,-a,-um est                             | 3. amatus,-a,-um erat                        | 3. amatus,-a,-um erit                      |
| 1.amati,-ae,-a sumus                             | 1. amati,-ae,-a eramus                       | 1. amati,-ae,-a erimus                     |
| 2. amati,-ae,-a estis                            | 2. amati,-ae,-a eratis                       | 2. amati,-ae,-a eritis                     |
| 3. amati,-ae,-a sunt                             | 3. amati,-ae,-a erant                        | 3. amati,-ae,-a erunt                      |

Ćwiczenia:

I.Odmień czasowniki w podanym czasie w stronie biernej:

1.mitto (fut II) / 2.moneo (perf) / 3.finio (plsqp)

II.Określ formę czasownika I przetłumacz na j. polski:

Puella **amata erit** – amo,-are,avi-atum – kochać



3.os sing.ind fut.II passivi: dziewczyna **będzie kochana**

1.factum narratum est / 2.Helena rapta erat / 3.verba scripta erunt / 4.educati estis /

III.Przetłumacz zdania :

Liber a puero *lectum est*. Książka *została przeczytana* przez chłopca.

- 1.Fabula nova ab avo pueris narrata est.
- 2.Helena pulchra ab Alexandro Troiano rapta erat.
- 3.Discipuli in schola a magistra rogati erunt.
- 4.Pueri a lupa nutriti erant.

„Bonum est salutare” - bezokoliczniki.

*Potius sero quam numquam.* – Lepiej późno niż wcale. (Liwiusz)

### Infinitivi – bezokoliczniki – formy

W języku łacińskim występują 4 bezokoliczniki, dla czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego strony czynnej i biernej. Tworzymy je od różnych form podstawowych czasownika. Bezokoliczniki te spotykamy przede wszystkim w składni accusativus cum infinitivo.

|                     |                 |                                            |
|---------------------|-----------------|--------------------------------------------|
| amo,                | <b>ama/re</b> , | amav/i, amat/ <del>um</del> →amatus,-a,-um |
| inf. praes act      |                 |                                            |
| <b>kochać</b>       | <b>amavisse</b> | <b>amatus,-a,-um esse</b>                  |
| ↓                   | ↓               | ↓                                          |
| <b>amari *-i</b>    | inf.perf.act    | inf.per.pass                               |
| inf.praes.pass      | <b>kochać</b>   | <b>być kochanym</b>                        |
| <b>być kochanym</b> |                 |                                            |

\* Czasowniki koniugacji III tworzą inf.praes.pass z końcówką **-i**: leg/ěre - legi

Ćwiczenie: Wyszukaj czasownik w słowniku i utwórz wszystkie bezokoliczniki

### Accusativus cum infinitivo perfecti activi i passivi.

a)A.c.i. - inf.perf. act.

Video **Iuliam** epistulam **scribere**. ( infinitivus praesentis activi)

Widzę, że **Julia pisze** list.

Video **Iuliam** epistulam **scripsisse**. (infinitivus perfecti activi)

Widzę, że **Julia napisała** list.

Ćwiczenie: Przetłumacz zdanie:

- 1.Credo te diligenter laboravisse.
- 2.Scimus viros doctos Latine legisse.

b)A.c.i. - Infinitivus perfecti passivi

Video Iibrum a Iulia **legi**. (infinitivus praesentis passivi)

Widzę, że książka przez Julię **jest czytana**.

Video librum a Iulia **lectum esse.** (infinitivus perfecti passivi)

Widzę, że książka przez Julię **została przeczytana**

Ćwiczenie: Przetłumacz zdanie:

1.Helenam raptam esse audivimus.

2.Oppidum a Romulo aedificatum esse scimus.

### **De Romanorum proavo**

1.Aeneam Romanorum proavum fuisse scimus. 2.Audivistis enim Aeneam cum paucis amicis Troiam a Graecis captam reliquisse. 3.Vergilius narrat Troianos primum in Macedoniam venisse. 4.Etiam Livius ex Macedonia Aeneam in Siciliam navigavisse, postremo in Italiam venisse tradidit.5. Aeneam novum oppidum aedificavisse idque oppidum Lavinium appellavisse constat.

## Lectio 19

II i III grupa czasów – praca z tekstem czytany.

*Morbi non eloquentia, sed remediis curantur.*

(Choroby leczy się lekarsstwami, nie gadaniem.)

I. Określ formy czasowników i podaj tłumaczenie:

1.adfuisse / 2.servavisse / 3.reportaverant / 4. accurit / 5.nutrivit /6.fuit / 7.vidit / 8.portavit / 9.educavit / 10.excesserant / 11.cognoverunt / 12.expulerunt / 13.necaverunt / 14.reddiderunt / 15.invadit / 16.necatus esse / 17.aedificavit / 18.appellavit.

II. Tłumaczenie tekstu

### De Romulo et Remo

1.Martem deum filiis suis adfuisse et pueros miseros servavisse poetae tradunt. 2.Postquam aqua vimentum cum pueris ad ripam reportaverat, lupa accurrit et liberos cotidie nutrit. 3.Paulo post Faustulus pastor cum armentis prope fluvium sub Palatio fuit. 4.Vir bonus et iustus, ubi liberos in vimento vidit, secum in casam portavit ibique cum marita sua educavit. 5.Romulus et Remus, ubi iam e pueris excesserant, a Faustulo de fato suo, de Rhea, de avo, de Amulio multa cognoverunt. 6.Gemini Amulium expulerunt vel necaverunt et avo suo regnum reddiderunt. 7.Postea inter geminos discordia invadit.8. Remus a Romulo necatus esse traditur. 9.Romulus oppidum parvum in Palatio aedificavit et Romam appellavit.

Martem – acc od Mars  
Palatium,-I – Palatyn,wzgórze

Faustulus – Faustulus, pasterz  
ex pueros excedo - wyrosnąć

### De Latino, Latii domino ac regulo

1.Aliquando in Latio Latinus regnaverat .2.Tum in Latium Aeneas cum paucis Troianis advenit. 3.Latinus, terrae dominus, advenas viderat, Aeneam ad colloquium vocavit et dixit 4.“Unde venistis? Ubi habitabatis? Quid quaeritis?” 5.Aeneas respondit :“Troiae incolae fuimus, cum in Asia habitabamus. 6.Postquam Troia ceciderat, errabamus per multas terras et nunc ad te advenimus.” 7. Latinus et Aeneas amicitia se iunxerunt et amicitiae vincula firmaverunt . 8.Aeneas Laviniam, Latini filiam, in matrimonium duxit . 9.Ita Troiani profugi in Italia remanserunt atque habitaverunt. 10. Aeneas oppidum aedificavit et a Lavinia Lavinium appellavit .

### Przetłumacz zdania:

1. Alexander Magnus ab Aristotele, viro sapienti, eruditus est
2. Romulus et Remus a pastoribus educati erant.
3. Magna classis Persarum parvo numero navium Graecorum apud Salaminam victa est.
4. Legati ad Caesarem a nationibus, quae trans Rhenum incolunt, missi sunt.
5. In Gallia multae urbes a Caesare deletae erunt.
6. Oppida, quae ab Helvetiis incensa erant, a Caesare restituta sunt.

pastores, - pasterze  
sapiens, sapientis – mądry  
urbes – miasta

naves -statki  
nationes – narody  
quae - które

*Tempus fugit* (Czas ucieka)

Do trzeciej deklinacji należą **rzeczowniki** wszystkich **trzech rodzajów**.

Odmieniają się według niej także **przymiotniki**. Cechą charakterystyczną, po której rozpoznajemy przynależność do tej deklinacji, jest zakończenie *Gen. sg.* na **-is**.

Podgrupy tej deklinacji (spółgłoskowa, samogłoskowa, mieszna) różnią się między sobą jedynie *abl. sg.* i *gen. pl.* Pozostałe przypadki mają jednakowe końcówki dla wszystkich podgrup.

**Końcówki rzeczowników deklinacji III**

| sing             | plur            |
|------------------|-----------------|
| N. różne         | N. – es (a*)    |
| G.-is            | G. – um / - ium |
| D.-i             | D. - ibus       |
| Acc.-em (różne*) | Acc. - es (a*)  |
| Abl – e / - i    | Abl. - ibus     |
| V. różne         | V. – es (a*)    |

\*dotyczy rodzaju nijakiego

**GRUPA SPÓŁGŁOSKOWA**

*abl. sg. na -e, gen. pl. na -um, neutra: nom., acc. i voc. pl. na -a.*

| <i>masculina i feminina</i> |         |               | <i>neutra</i>       | <i>masculina i feminina</i> |  |             | <i>neutra</i> |
|-----------------------------|---------|---------------|---------------------|-----------------------------|--|-------------|---------------|
| singularis                  |         |               |                     | pluralis                    |  |             |               |
| Nom.                        | pater   | <i>ojciec</i> | corpus <i>ciało</i> | patr-es                     |  | corpor-a    |               |
| Gen.                        | patr-is |               | corpor-is           | patr-um                     |  | corpor-um   |               |
| Dat.                        | patr-i  |               | corpor-i            | patr-ibus                   |  | corpor-ibus |               |
| Acc.                        | patr-em |               | corpus              | patr-es                     |  | corpor-a    |               |
| Abl.                        | patr-e  |               | corpor-e            | patr-ibus                   |  | corpor-ibus |               |
| Voc.                        | pater   |               | corpus              | patr-es                     |  | corpor-a    |               |

Do **grupy spółgłoskowej** należą:

a. rzeczowniki należące do *rodziny z pieskiem* (bez względu na budowę), a więc:

pater, tris ojciec iuuenis, is młodzieniec

mater, tris matka senex, senis starzec

parentes, um rodzice vates, vatis wieszcz

frater, tris brat canis, is pies

soror, oris siostra

b. rzeczowniki, których temat kończy się na **pojedynczą spółgłoskę** origo, origin/is (origin-] (*początek*), aetas, aetat/is (aetat-] (*wiek*), mus, mur/is (mur-]

### GRUPA SAMOGŁOSKOWA

*abl. sg. na -i, gen. pl. na -ium, neutra: nom., acc. i voc. pl. na -ia.*



|      | <i>neutra</i>     |                  |
|------|-------------------|------------------|
|      | singularis        | pluralis         |
| Nom. | mare <i>morze</i> | mar- <b>ia</b>   |
| Gen. | mar- <b>is</b>    | mar- <b>ium</b>  |
| Dat. | mar- <b>i</b>     | mar- <b>ibus</b> |
| Acc. | mare              | mar- <b>ia</b>   |
| Abl. | mar- <b>i</b>     | mar- <b>ibus</b> |
| Voc. | mare              | mar- <b>ia</b>   |

Do **grupy samogłoskowej** należą:

a. **rzeczowniki NEUTRA** zakończone na -e, -al, -ar: m. in.: mare, is-morze, animal, is - zwierzę, exemplar, aris-przykład.

### GRUPA MIESZANA

*abl. sg. na -e, gen. pl. na -ium, neutra: nom., acc. i voc. pl. na -a lub -ia*

|      | <i>masculina, feminina</i> |                           |                   |                            |
|------|----------------------------|---------------------------|-------------------|----------------------------|
|      | singularis                 | pluralis                  | singularis        | pluralis                   |
| Nom. | nubes <i>chmura</i>        | nub- <b>es</b>            | pars <i>część</i> | part- <b>es</b>            |
| Gen. | nub- <b>is</b>             | nub- <b>ium</b>           | part- <b>is</b>   | part- <b>ium</b>           |
| Dat. | nub- <b>i</b>              | nub- <b>ibus</b>          | part- <b>i</b>    | part- <b>ibus</b>          |
| Acc. | nub- <b>em</b>             | nub- <b>es</b> = Nom. pl. | part- <b>em</b>   | part- <b>es</b> = Nom. pl. |
| Abl. | nub- <b>e</b>              | nub- <b>ibus</b>          | part- <b>e</b>    | part- <b>ibus</b>          |
| Voc. | nubes = Nom. sg.           | nub- <b>es</b> = Nom. pl. | pars = Nom. sg.   | part- <b>es</b> = Nom. pl. |

Do **grupy mieszanej** należą:

a. rzeczowniki równozgłoskowe - *parisyllaba* (równa liczba sylab w nom. i gen. sg.)

na -es i -is (nubes, nubis; navis, navis)

b. rzeczowniki nierównozgłoskowe - *imparisyllaba* (więcej sylab w gen. sg. niż w nom. sg.) ze zbitką dwóch spółgłosek bezpośrednio przed zakończeniem gen. sg. (-is) (pars, part-is; gens, gent-is)

c. rodzaj nijaki dotyczy odmiany participium praesentis activi.

## Ćwiczenia:

### I. określ grupę i odmień rzeczownik:

1.virgo / 2.nomen / 3.mens /4.rubor / 5.amor / 6.ars / 7.rex , / 8.frater / 9.flumen / 10.orbis /  
11.corpus / 12.pax / 13.fames/ 14. homo, / /16. canis, / 17.sedes / 18.urbs, /19. dens / 20.serpens,

### II. Określ formę rzeczownika i przetłumacz zdanie:

Np.: *panem* – panis,-is -chleb

↓  
*acc.sing.*

- 1.Vita **hominis** brevis est.
- 2.Homo **homini** amicus esse debet.
- 3.Sine **labore** non erit panis in ore.
- 4.Amor **amore**m vocat.
- 5.Honores mutant **mores**.
- 6.Mores a **honoribus** mutantur.
- 7.Cupiditas **homines** caecos fecit.
- 8.Multa **animalia** in mare vivunt.
- 9.Multa animalium **genera** homini serviunt.
- 10.Misera est **sors** servorum.
- 11.**Noctes** hieme longae sunt.
- 12.Oculum pro oculo, **dentem** pro dente.
- 13.Athenae erant **artium** sedes.



## Przymiotniki dekl.III.

*Mens sana in corpore sano* ( W zdrowym ciele zdrowy duch)

**PRZYMOTNIKI III DEKLINACJI** odmieniają się według typu SAMOGŁOSKOWEGO  
Przymiotniki III deklinacji mają w nominatiwie singularis:

☞ j e d n o zakończenie wspólne dla wszystkich trzech rodzajów, np.: *felix, -icis* (m., f., n.) (*szczęśliwy, szczęśliwa, szczęśliwe*); puella **felix**; puer **felix**; animal **felix**

|      | <b>felix, felix, felix</b> przymiotnik o jednym zakończeniu |                         |                      |                   |
|------|-------------------------------------------------------------|-------------------------|----------------------|-------------------|
|      | singularis                                                  |                         | pluralis             |                   |
|      | masculinum/femininum                                        | neutrum                 | masculinum/femininum | neutrum           |
| Nom. | <i>felix szczęśliwy/szczęśliwa</i>                          | <i>felix szczęśliwe</i> | <i>felic-es</i>      | <i>felic-ia</i>   |
| Gen. | <i>felic-is</i>                                             | <i>felic-is</i>         | <i>felic-ium</i>     | <i>felic-ium</i>  |
| Dat. | <i>felic-i</i>                                              | <i>felic-i</i>          | <i>felic-ibus</i>    | <i>felic-ibus</i> |
| Acc. | <i>felic-em</i>                                             | <i>felix</i>            | <i>felic-es</i>      | <i>felic-ia</i>   |
| Abl. | <i>felic-i</i>                                              | <i>felic-i</i>          | <i>felic-ibus</i>    | <i>felic-ibus</i> |
| Voc. | <i>felix</i>                                                | <i>felix</i>            | <i>felic-es</i>      | <i>felic-ia</i>   |

☞ d w a zakończenia. Pierwsze dla rodzaju męskiego i żeńskiego, drugie, oddzielne, dla nijakiego, np.: *facilis, -e* = *facilis* (m., f.) (*łatwy, łatwa*), *facile* (n.) (*łatwe*); puer **facilis**; lectio **facilis**; exemplar **facile**

|      | <b>facilis, facile</b> przymiotnik o dwóch zakończeniach |                     |                      |                   |
|------|----------------------------------------------------------|---------------------|----------------------|-------------------|
|      | singularis                                               |                     | pluralis             |                   |
|      | masculinum/femininum                                     | neutrum             | masculinum/femininum | neutrum           |
| Nom. | <i>facilis łatwy/látwa</i>                               | <i>facile łatwe</i> | <i>facil-es</i>      | <i>facil-ia</i>   |
| Gen. | <i>facil-is</i>                                          | <i>facil-is</i>     | <i>facil-ium</i>     | <i>facil-ium</i>  |
| Dat. | <i>facil-i</i>                                           | <i>facil-i</i>      | <i>facil-ibus</i>    | <i>facil-ibus</i> |
| Acc. | <i>facil-em</i>                                          | <i>facile</i>       | <i>facil-es</i>      | <i>facil-ia</i>   |
| Abl. | <i>facil-i</i>                                           | <i>facil-i</i>      | <i>facil-ibus</i>    | <i>facil-ibus</i> |
| Voc. | <i>facilis</i>                                           | <i>facile</i>       | <i>facil-es</i>      | <i>facil-ia</i>   |

☞ t r z y zakończenia , oddzielne dla każdego rodzaju, np.: *celer* (m.) (*szybki*), *celeris* (f.) (*szybka*), *celere* (n.) (*szybkie*); puer **celer**, puella **celeris**, animal **celere**.

|      | <b>celer, celeris, celere</b> przymiotnik o trzech zakończeniach |                       |                       |                   |                  |                |
|------|------------------------------------------------------------------|-----------------------|-----------------------|-------------------|------------------|----------------|
|      | singularis                                                       |                       |                       | pluralis          |                  |                |
|      | <i>masculinum</i>                                                | <i>femininum</i>      | <i>neutrum</i>        | <i>masculinum</i> | <i>femininum</i> | <i>neutrum</i> |
| Nom. | celer <i>szybki</i>                                              | celeris <i>szybka</i> | celere <i>szybkie</i> | celer-es          | celer-es         | celer-ia       |
| Gen. | celer-is                                                         | celer-is              | celer-is              | celer-ium         | celer-ium        | celer-ium      |
| Dat. | celer-i                                                          | celer-i               | celer-i               | celer-ibus        | celer-ibus       | celer-ibus     |
| Acc. | celer-em                                                         | celer-em              | celere                | celer-es          | celer-es         | celer-ia       |
| Abl. | celer-i                                                          | celer-i               | celer-i               | celer-ibus        | celer-ibus       | celer-ibus     |
| Voc. | celer                                                            | celeris               | celere                | celer-es          | celer-es         | celer-ia       |

UWAGA: W genetiwie singularis wszystkie przymiotniki III deklinacji mają –is, tak samo jak rzeczowniki.

Ćwiczenia:

I.Odmień: 1.fidelis( masculinum) / 2.alacer (femininum) / 3.ingens (neutrum)

## II. Przetłumacz zdania.

1. In mari Mediterraneo vivunt varia genera animalium. 2 Multitudo civium in Capitolium convenit. 3. Nocturnorum animalium, veluti felium, luporum, in tenebris fulgent oculi. 4. Lupus - malus ovium custos. 5 Multae urbes, olim florentes, nunc incultae iacent. 6.Nautae audaces per maria omnia currunt. 7. Maria vel a provinciis, vel ab insulis, vel a civitatibus nomina accipiunt. 8.Ursus, lupus, equus, taurus animalia sunt; etiam homo animal est, sed animal sociale. 9. Nomina civium fortium semper memoriā tenebuntur. 10. magna est vis scientiae. 11. Antiquis temporibus Romani in Tiberi, postea in maribus quoque navigabant. 12. In civitate libera lingua mensque liberae esse debent. 13. Non est facilis ad astra iter. 14. Longum et difficile est iter per praecepta, breve et efficax per exempla. 15. Nominativus et vocativus pluralis primae declinationis similis est genetivo et dativo singularis. 16. Dives est, qui sapiens est.17. Divitiae hominem felicem non faciunt. 18. Frigus intolerabile est corpori nudo. 19.Matrimonium solidum est, si mutua voluntate iungitur.

## Thema: Deklinacja IV

*Manus manum lavat* ( Ręka rękę myje)

Według deklinacji IV odmieniają się rzeczowniki rodzaju **męskiego** (zakończone w nom. sg. na **-us**) i **nijakiego** (zakończone w nom. sg. na **-u**). Ich przynależność do IV deklinacji poznajemy po zakończeniu genetiwu singularis **-us**.

**senatus,-us / cornu,-us**

## ODMIANA RZECZOWNIKÓW IV DEKLINACJI

|      | <b>exercitus</b> <i>wojsko</i> | <b>cornu</b> <i>róg</i> |      | <b>exercitus</b> <i>wojsko</i> | <b>cornu</b> <i>róg</i> |
|------|--------------------------------|-------------------------|------|--------------------------------|-------------------------|
| sg.  | <i>męski</i>                   | <i>nijaki</i>           | pl.  | <i>męski</i>                   | <i>nijaki</i>           |
| Nom. | exercitus                      | cornu                   | Nom. | exercitus                      | corn-ua                 |
| Gen. | exercit- <b>us</b>             | corn- <b>us</b>         | Gen. | exercit- <b>uum</b>            | corn- <b>uum</b>        |
| Dat. | exercit- <b>ui</b>             | cornu = nom.sg.         | Dat. | exercit- <b>ibus</b>           | corn- <b>ibus</b>       |
| Acc. | exercit- <b>um</b>             | cornu = nom.sg.         | Acc. | exercitus = nom. pl.           | corn-ua = nom. pl.      |
| Abl. | exercit- <b>u</b>              | cornu = nom.sg.         | Abl. | exercit- <b>ibus</b>           | corn- <b>ibus</b>       |
| Voc. | exercitus = nom.sg.            | cornu = nom.sg.         | Voc. | exercitus = nom. pl.           | corn-ua = nom. pl.      |

## NAJPOPULARNIEJSZE SŁÓWKA IV DEKLINACJI

|                     |                  |                     |                      |                    |                     |
|---------------------|------------------|---------------------|----------------------|--------------------|---------------------|
| acus,us             | igła             | gelu,us             | mróz                 | salus,us           | skok, wąż           |
| arcus,us            | łuk              | genu,us             | kolano               | <b>senatus,us</b>  | <b>senat</b>        |
| <b>casus,us</b>     | <b>przypadek</b> | Idus,uum (f)        | Idy                  | <b>sensus,us</b>   | <b>czucie</b>       |
| cornu,us            | róg              | lacus,us            | jezioro              | <b>spiritus,us</b> | <b>duch, powiew</b> |
| <b>currus,us</b>    | <b>wóz</b>       | lapsus,us           | upadek, błąd         | status,us          | stan, postawa       |
| cursus,us           | bieg             | <b>manus,us (f)</b> | <b>ręka, oddział</b> | tribus,us (f)      | dzielnica           |
| <b>domus,us (f)</b> | <b>dom</b>       | <b>metus,us</b>     | <b>strach</b>        | <b>usus,us</b>     | <b>użycie</b>       |
| <b>exercitus,us</b> | <b>wojsko</b>    | <b>motus,us</b>     | <b>ruch</b>          | versus,us          | wiersz              |
| <b>fletus,us</b>    | <b>placz</b>     | quercus,us (f)      | dąb                  | <b>vultus,us</b>   | <b>twarz</b>        |
| <b>fructus,us</b>   | <b>owoc</b>      | <b>reditus,us</b>   | <b>powrót</b>        |                    |                     |

## WYJĄTKI

1. *feminina: domus,us; Idus,uum; manus,us; quercus,us; tribus,us*

2. rzeczownik *domus*

b. odmienia się częściowo wg

IV, częściowo wg II

c. jest rodzaju żeńskiego

d. staje w formach BEZ

PRZYIMKA (jeśli nie ma

przydawki):

|      | sg.              | pl.                 |
|------|------------------|---------------------|
| Nom. | domus            | domus               |
| Gen. | domus            | <b>domorum (II)</b> |
| Dat. | domui            | domibus             |
| Acc. | domum            | <b>domos (II)</b>   |
| Abl. | <b>domo (II)</b> | domibus             |
| Voc. | domus            | domus               |

- **domum** = do domu

- **domo** = z domu

- **domi** = w domu

Ćwiczenia:

I. Odmień: senatus,-us / gelu,-us

II. Przetłumacz zdania, wyjaśnij formy rzeczowników

1. Nihil semper in suo **statu** manet.

2. **Casus** ubique valet.

3. **Vultus** est animi index.

4. Ostia **portus** Romae fuit.

5. Per **risum** multum potes cognoscere stultum.

6. **Eventus** est magister stultorum.

7. Os **cornus** durum est.

8. Multae bestiae **cornua** habent.

9. Romani alas **exercitus** cornua nominabant.

10. Nunc pro **domo** mea dicam.

11. Taurorum arma sunt **cornua**.

12. Is, qui agrum non colit, frustra **fructum** exspectabit.

13. Exercitus sine duce est figura sine **spiritu**.

### Manuum laudatio

(Cicero, *De natura deorum*, II, 150)

1. Quam aptas multarum artium ministras manus natura homini dedit! 2. Digitorum enim contractio facilis facilisque porrectio ob molles commissuras et articulos nullo in motu difficultatem habet. 3. Itaque ad pingendum, ad formandum, ad secandum apta est manus motione digitorum. 4. Manus

apta est ad cultus agrorum constructionesque domuum, ad tegumenta corporum vel texta vel suta omnemque fabricam aeris et ferri;5. ex quo intellegitur nos manibus omnia efficere, ut tecti, ut vestiti, ut sani esse possimus, ut urbes et domos habeamus.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>quam – jak<br/>         aptus, a, um – odpowiedni, stosowny<br/>         ministra, -ae – pomocnica, sługa<br/>         dedit – dał(a) – perfectum od: dare<br/>         digitus, -i – palec<br/>         enim – bowiem<br/>         contractio, -onis – ściągnięcie<br/>         porrectio, -onis – wyciągnięcie<br/>         facilis, -e – łatwy<br/>         ob z acc. – z powodu<br/>         mollis, -e – miękki<br/>         commissura, -ae – złączenie, spojenie<br/>         articulus, -i – staw (anat.)<br/>         nullus, a, um – żaden<br/>         motus, -us – ruch<br/>         difficultas, -atis (f) – trudność<br/>         pingo, -ere – malować<br/>         ad pingendum – do malowania<br/>         formo, -are – kształtować<br/>         seco, -are – ciąć<br/>         motio, -onis (f) – ruch, poruszanie się<br/>         cultus, -us – uprawa<br/>         constructio, -onis – budowa</p> | <p>tegumentum – i – okrycie, osłona, ochrona<br/>         texo, -ere tkać<br/>         textus, a, um –utkany<br/>         suo, ere – szyć<br/>         sutus, a, um - uszyty<br/>         fabrica, -ae – warsztat, budowa, tworzenie<br/>         aes, aeris n – spiż, brąz<br/>         ferrum, i – żelazo<br/>         ex quo – z tego<br/>         intellegitur nos efficere omnia –<br/>         rozumie się, że my wytwarzamy wszystko<br/>         tego, -ere – nakryć<br/>         tectus, a, um – nakryty<br/>         vestio, -ire – odziewać<br/>         vestitus,a ,um – odziany<br/>         ut..... possimus – abyśmy mogli<br/>         ut..... habeamus – abyśmy mieli</p> |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

*Salus rei publicae suprema lex.* (Dobro Rzeczypospolitej najwyższym prawem.)

Według deklinacji V odmieniają się rzeczowniki rodzaju **żeńskiego** (zakończone w nom. sg. na **-es**). Ich przynależność do V deklinacji poznajemy po zakończeniu genetiwu singularis-**ei**.

#### ODMIANA RZECZOWNIKA V DEKLINACJI

|      | <b>res</b> <i>rzecz</i> |                | <b>dies</b> <i>dzień</i> |                 |
|------|-------------------------|----------------|--------------------------|-----------------|
|      | sg.                     | pl.            | sg.                      | pl.             |
| Nom. | res                     | res            | dies                     | dies            |
| Gen. | r-ei                    | r-erum         | di-ei                    | di-erum         |
| Dat. | r-ei                    | r-ebus         | di-ei                    | di-ebus         |
| Acc. | r-em                    | res = nom. pl. | di-em                    | dies = nom. pl. |
| Abl. | r-e                     | r-ebus         | di-e                     | di-ebus         |
| Voc. | res = nom. sg.          | res = nom. pl. | dies = nom. sg.          | dies = nom. pl. |

#### WYJĄTKI

1. rzeczownik V deklinacji **dies** jest rodzaju żeńskiego, jeśli oznacza określony termin,  
np.: *dies prima*, w przeciwnym razie jest rodzaju męskiego, np.: *dies bonus*.
2. wiele rzeczowników V deklinacji ma tylko liczbę pojedynczą, np.: *spes, ei*;  
*fides, ei*.

Ćwiczenia:

I. Odmień: 1. *fides*, -ei, 2. *facies*, -ei, 3. *meridies*, -ei

II. Przetłumacz zdania i określ formy rzeczowników.

1. **Res** gestae populi Romani clari sunt. (res gestae – dzieje)

2. Dies **diem** docet.

3. **Diebus** festis non laboratur.

4. Iustitia fundamentum **rei** publicae est.

5. Magnae virtutes sunt **fides** et spes.

6. Is est amicus, qui te in **re** dubia iuvat.

7. Usus est optimus magister **rerum**

8. *Est res publica res populi* – sic Cicero docet in libro suo *De re publica*.

9. Iustitia est fundamentum **rei** publicae.

10. Aegroto dum **spem** esse, animum esse dicunt.

## De re publica Romana

1. Res publica Romana multos scriptores claros, imperatores magnos habet. 2. Rei publicae temporibus multi cives Romani virtute, fide, constantia celebres sunt. 3. Romani in re militari excellent. 4. Titus Livius et Publius Cornelius Tacitus, rerum gestarum scriptores, multa de re publica tradunt. 5. Cives Romani in rebus adversis fortes et in rebus secundis non ignavi rem publicam amant. 6. et pro re publica vitam ponere parati sunt. 7. Romani non solum rem publicam, sed etiam res domesticas ac familiares bonis legibus instituunt.

rei publicae temporibus – w czasach Rzeczypospolitej  
virtus, -utis *f* – dzielność, męstwo, zaleta, cnota  
constantia, -ae – stałość  
excello, -ere – wyróżniać się, odznaczać się  
trado, -ere – przekazywać  
fortis, -e – dzielny  
vitam ponere – oddać życie  
paratus, a, um – gotowy  
non solum .... sed etiam – nie tylko ..... lecz także  
instituo, -ere – urządzać, uprządkować

### Złożenia:

1. res adversae - niepowodzenia, nieszczęście
2. res secundae – pomyślność, szczęście
3. res publica – państwo, Rzeczypospolita
4. res publicae – sprawy państwowe
5. res militaris – wojskowość
6. res familiares – majątek
7. res gestae – dzieje, historia
8. res divinae – religia

Deklinacje – praca z tekstem czytany

### Powtórzenie systemu deklinacji łacińskiej

Zakończyliśmy poznawanie deklinacji łacińskich – czas na syntezę i powtórzenie.

### Zakończenia deklinacji

#### SINGULARIS

| Deklinacja  | I                         | II                        | III                       | IV         | V          |
|-------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|------------|------------|
| Rodzaj      | F                         | M / N                     | M, F/ N                   | M / N      | F          |
| Części mowy | rzeczownik<br>przymiotnik | rzeczownik<br>przymiotnik | rzeczownik<br>przymiotnik | rzeczownik | rzeczownik |
| Nominativus | -a                        | -us, -er, / -um           | różne                     | -us/ -u    | -es        |
| Genetivus   | -ae                       | -i                        | -is                       | -us        | -ei        |
| Dativus     | -ae                       | -o                        | -i                        | -ui/ -u    | -ei        |
| Accusativus | -am                       | -um                       | -em/ =Nom.                | -um/ -u    | -em        |
| Ablativus   | -a                        | -o                        | -e (-i)                   | -u         | -e         |
| Vocativus   | -a                        | -e, -er/ -um              | =Nom.                     | -us -u     | -es        |

#### PLURALIS

| Deklinacja  | I                         | II                        | III                       | IV         | V          |
|-------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|------------|------------|
| Rodzaj      | F                         | M / N                     | M, F/ N                   | M / N      | F          |
| Części mowy | rzeczownik<br>przymiotnik | rzeczownik<br>przymiotnik | rzeczownik<br>przymiotnik | rzeczownik | rzeczownik |
| Nominativus | -ae                       | -i / -a                   | -es/ -a (-ia)             | -us/ - ua  | -es        |
| Genetivus   | -arum                     | -orum                     | -um (- <u>ium</u> )       | -uum       | -erum      |
| Dativus     | -is                       | -is                       | -ibus                     | -ibus      | -ebus      |
| Accusativus | -as                       | -os / -a                  | -es/ -a (-ia)             | -us/ - ua  | -es        |
| Ablativus   | -is                       | -is                       | -ibus                     | -ibus      | -ebus      |
| Vocativus   | -ae                       | -i / -a                   | -es/ -a (-ia)             | -us -ua    | -es        |

#### Uwaga:

W nawiasach zaznaczono formy typu samogłoskowego III deklinacji, forma podkreślona oznacza zakończenie charakterystyczne dla typu mieszanego III deklinacji.

### Przypomnijmy zasady wspólne dla wszystkich deklinacji:

- vocativus jest zakończony tak samo, jak nominativus, (wyjątek: deklinacja II, rodzaj męski, zakończenie *-us*);
- accusativus singularis ma końcówkę *-m*,  
wyjątek: zakończenia rodzaju nijakiego deklinacji III i IV, w których działa wyższe prawo, mówiące, że:
  - nominativus, accusativus i vocativus rodzaju nijakiego mają te same zakończenia („zasada 1, 4, 6”). W pluralis jest to zawsze zakończenie *-a*;
  - w pluralis dativus i ablativus są jednakowo zakończone;



- ablativus singularis deklinacji I,II, IV i V podaje czysty temat.

I.Określ formę rzeczownika: formy podst, ,rodzaj, przypadek, liczba

**scientis – scientia,-ae, dekl I, femininum dativus/ablativus pluralis.**

1.populis / 2.iuris / 3.utilitatis / 4.communione / 5. signa / 6.sedem / 7.loco / 8.domiciliorum / 9.ora / 10 prudentiarum / 11.civitati / 12.artem / 13.rebus / 14.cives / 15.oratione / 16.corporum / 17.militibus / 18.servis / 19.faciebus

II.Przetłumacz teksty:

### De amicitia

1.Aliquando duo amici iter per montes faciunt. 2.Tum subito ursum appropinquantem vident. 3.Alter ex amicis celeriter arborem ascendit, 4.alter certam mortem ante oculos habet. 5.Tum in mentem ei venit: 6.“ Ursus mortuorum corpora non attingit”7.. Itaque humi recumbit et spiritum continet. 8.Ursus iuveni appropinquat, corpus eius temptat, 9.denique discedit, iuvenem intactum relinquit. 10.Tum alter ex arbore descendit et amicum per iocum interrogat: 11.”Quid ursus tibi in aurem dixit?”12. Amicus respondet: “Pulchram sententiam cognovi:

*13.Amicus certus in re incerta cernitur”.*

|                                         |                                     |
|-----------------------------------------|-------------------------------------|
| aliquando – kiedyś, niegdyś             |                                     |
| duo, duae, duo – dwaj, dwie,dwoje       |                                     |
| iter, itineris <i>n</i> – droga, podróż |                                     |
| iter facere - odbywać drogę, wędrować   | spiritus, - us – oddech             |
| mons, montis <i>m</i> - góra            | contineo, ere –wstrzymać            |
| subito - nagle                          | tempto, - are – dotykać             |
| ursus,-i niedźwiedź                     | denique – wreszcie, w końcu         |
| appropinquantem – zbliżającego się      | discedo, - ere – odchodzić          |
| alter .... alter - jeden..... drugi     | intactus, a um – nietknięty         |
| celeriter – szybko                      | relinquo, ere – pozostawić, opuścić |
| arbor, -oris <i>f</i> – drzewo          | iocus, - i – żart, dowcip           |
| arborem ascendere – wejść na drzewo     | dixit – powiedział                  |
| ex arbore descendere – zejść z drzewa   | cognovi – poznałem                  |
| certus, a, um – pewny                   | res, rei <i>f</i> – rzecz           |
| incertus, a, um - niepewny              | cerno, -ere – dostrzec, zauważyć    |
| atingo, -ere – dotykać                  |                                     |
| humus, -i – ziemia (humi – na ziemi)    |                                     |
| recumbo, - ere – położyć się            |                                     |

## Tabele gramatyczne

### Zestawienie końcówek osobowych w koniugacji łacińskiej

|                 | Indicativus i<br>coniunctivus |                | Indicativus<br>perfecti |
|-----------------|-------------------------------|----------------|-------------------------|
|                 |                               |                |                         |
|                 | activi                        | passivi        | activi                  |
| Persona prima   | <b>-o, -m</b>                 | <b>-r, -or</b> | <b>-i</b>               |
| Persona secunda | <b>-s</b>                     | <b>-ris</b>    | <b>-isti</b>            |
| Persona tertia  | <b>-t</b>                     | <b>-tur</b>    | <b>-it</b>              |
| Persona prima   | <b>-mus</b>                   | <b>-mur</b>    | <b>-imus</b>            |
| Persona secunda | <b>-tis</b>                   | <b>-mīni</b>   | <b>-istis</b>           |
| Persona tertia  | <b>-nt</b>                    | <b>-ntur</b>   | <b>-erunt</b>           |

### Koniugacje: Indicativus

| Indicativus praesentis activi |          |            |          |            |          |            |          |
|-------------------------------|----------|------------|----------|------------|----------|------------|----------|
| portā-re                      |          | terrē-re   |          | pet-ēre    |          | audi-re    |          |
| Singularis                    | Pluralis | Singularis | Pluralis | Singularis | Pluralis | Singularis | Pluralis |
| porto                         | portāmus | terreo     | terrēmus | peto       | petīmus  | audio      | audīmus  |
| portas                        | portātis | terres     | terrētis | petis      | petītis  | audis      | audītis  |
| portat                        | portant  | terret     | terrent  | petit      | petunt   | audit      | audiunt  |

| Indicativus praesentis passivi |           |            |           |            |          |            |           |
|--------------------------------|-----------|------------|-----------|------------|----------|------------|-----------|
| portā-re                       |           | terrē-re   |           | pet-ēre    |          | audi-re    |           |
| Singularis                     | Pluralis  | Singularis | Pluralis  | Singularis | Pluralis | Singularis | Pluralis  |
| portor                         | portāmur  | terreor    | terrēmur  | petor      | petīmur  | audior     | audīmur   |
| portāris                       | portamīni | terrēris   | terremīni | peteris    | petimīni | audīris    | audimīni  |
| portātur                       | portantur | terrētur   | terrentur | petitur    | petuntur | audītur    | audiuntur |

| Indicativus imperfecti activi |            |            |            |            |           |            |            |
|-------------------------------|------------|------------|------------|------------|-----------|------------|------------|
| portā-re                      |            | terrē-re   |            | pet-ēre    |           | audi-re    |            |
| Singularis                    | Pluralis   | Singularis | Pluralis   | Singularis | Pluralis  | Singularis | Pluralis   |
| portābam                      | portabāmus | terrēbam   | terrebāmus | petēbam    | petebāmus | audiēbam   | audiēbāmus |
| portābas                      | portabātis | terrēbas   | terrebātis | petēbas    | petebātis | audiēbas   | audiēbātis |
| portābat                      | portābant  | terrēbat   | terrebant  | petēbat    | petebant  | audiēbat   | audiēbant  |

| Indicativus imperfecti passivi |             |            |             |            |            |            |             |
|--------------------------------|-------------|------------|-------------|------------|------------|------------|-------------|
| portā-re                       |             | terrē-re   |             | pet-ēre    |            | audi-re    |             |
| Singularis                     | Pluralis    | Singularis | Pluralis    | Singularis | Pluralis   | Singularis | Pluralis    |
| portābar                       | portabāmur  | terrēbar   | terrebāmur  | petēbar    | petebāmur  | audiēbar   | audiēbāmur  |
| portabāris                     | portabamīni | terrebāris | terrebamīni | petebāris  | petebamīni | audiēbāris | audiēbamīni |
| portabātur                     | portabantur | terrēbātur | terrebantur | petebātur  | petebantur | audiēbātur | audiēbantur |

| Indicativus futuri I activi |            |            |            |            |          |            |          |
|-----------------------------|------------|------------|------------|------------|----------|------------|----------|
| portā-re                    |            | terrē-re   |            | pet-ēre    |          | audi-re    |          |
| Singularis                  | Pluralis   | Singularis | Pluralis   | Singularis | Pluralis | Singularis | Pluralis |
| portābo                     | portabīmus | terrēbo    | terebīmus  | petam      | petēmus  | audiam     | audiēmus |
| portābis                    | portabītis | terrēbis   | terrebītis | petes      | petētis  | audies     | audiētis |
| portābit                    | portābunt  | terrēbit   | terrebunt  | petet      | petent   | audiet     | audient  |

| Indicativus futuri I passivi |             |            |             |            |          |            |           |
|------------------------------|-------------|------------|-------------|------------|----------|------------|-----------|
| portā-re                     |             | terrē-re   |             | pet-ēre    |          | audi-re    |           |
| Singularis                   | Pluralis    | Singularis | Pluralis    | Singularis | Pluralis | Singularis | Pluralis  |
| portābor                     | portabīmur  | terrēbor   | terrebīmur  | petar      | petēmur  | audiar     | audiēmur  |
| portabēris                   | portabimīni | terrebēris | terrebimīni | petēris    | petemīni | audiēris   | audiemīni |
| portabītur                   | portabuntur | terrebītur | terrebuntur | petētur    | petentur | audiētur   | audientur |

| Indicativus perfecti activi |             |                  |            |                 |            |                 |            |
|-----------------------------|-------------|------------------|------------|-----------------|------------|-----------------|------------|
| portāre / portavi           |             | terrēre / terrui |            | petēre / petivi |            | audire / audivi |            |
| Singularis                  | Pluralis    | Singularis       | Pluralis   | Singularis      | Pluralis   | Singularis      | Pluralis   |
| portāvi                     | portavīmus  | terrui           | terruīmus  | petīvi          | petivīmus  | audīvi          | audivīmus  |
| portavisti                  | portavistis | terruisti        | terruistis | petivistis      | petivistis | audivisti       | audivistis |
| portāvit                    | portavērunt | terruit          | terruērunt | petīvit         | petivērunt | audivit         | audivērunt |

| Indicativus perfecti passivi |               |                         |               |                       |              |                       |              |
|------------------------------|---------------|-------------------------|---------------|-----------------------|--------------|-----------------------|--------------|
| portāre / portatus-a-um      |               | terrēre / territus-a-um |               | petēre / petitus-a-um |              | audire / auditus-a-um |              |
| Singularis                   | Pluralis      | Singularis              | Pluralis      | Singularis            | Pluralis     | Singularis            | Pluralis     |
| portātus sum                 | portāti sumus | terrītus sum            | terrīti sumus | petītus sum           | petīti sumus | audītus sum           | audīti sumus |
| portātus es                  | portāti estis | terrītus es             | terrīti estis | petītus es            | petīti estis | audītus es            | audīti estis |
| portātus est                 | portāti sunt  | terrītus est            | terrīti sunt  | petītus est           | petīti sunt  | audītus est           | audīti sunt  |

| Indicativus plusquamperfecti activi |              |                  |             |                 |             |                 |             |
|-------------------------------------|--------------|------------------|-------------|-----------------|-------------|-----------------|-------------|
| portāre / portavi                   |              | terrēre / terrui |             | petēre / petivi |             | audire / audivi |             |
| Singularis                          | Pluralis     | Singularis       | Pluralis    | Singularis      | Pluralis    | Singularis      | Pluralis    |
| portavēram                          | portaverāmus | terruēram        | terruerāmus | petivēram       | petiverāmus | audivēram       | audiverāmus |
| portavēras                          | portaverātis | terruēras        | terruerātis | petivēras       | petiverātis | audivēras       | audiverātis |
| portavērat                          | portavērunt  | terruērat        | terruerant  | petivērat       | petiverant  | audivērat       | audiverant  |

| Indicativus plusquamperfecti passivi |                |                         |                |                       |               |                       |               |
|--------------------------------------|----------------|-------------------------|----------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|
| portāre / portatus-a-um              |                | terrēre / territus-a-um |                | petēre / petitus-a-um |               | audire / auditus-a-um |               |
| Singularis                           | Pluralis       | Singularis              | Pluralis       | Singularis            | Pluralis      | Singularis            | Pluralis      |
| portātus eram                        | portāti erāmus | terrītus eram           | terrīti erāmus | petītus eram          | petīti erāmus | audītus eram          | audīti erāmus |
| portātus eras                        | portāti erātis | terrītus eras           | terrīti erātis | petītus eras          | petīti erātis | audītus eras          | audīti erātis |
| portātus erat                        | portāti erant  | terrītus erat           | terrīti erant  | petītus erat          | petīti erant  | audītus erat          | audīti erant  |

| Indicativus futuri II activi |              |                  |             |                 |             |                 |             |
|------------------------------|--------------|------------------|-------------|-----------------|-------------|-----------------|-------------|
| portāre / portavi            |              | terrēre / terrui |             | petēre / petivi |             | audire / audivi |             |
| Singularis                   | Pluralis     | Singularis       | Pluralis    | Singularis      | Pluralis    | Singularis      | Pluralis    |
| portavēro                    | portaverīmus | terruēro         | terruerīmus | petivēro        | petiverīmus | audivēro        | audiverīmus |
| portavēris                   | portaverītis | terruēris        | terruerītis | petivēris       | petiverītis | audivēris       | audiverītis |
| portavērit                   | portavērunt  | terruērit        | terruerunt  | petivērit       | petiverunt  | audivērit       | audiverunt  |

| Indicativus futuri II passivi |                |                         |                |                       |               |                       |               |
|-------------------------------|----------------|-------------------------|----------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|
| portāre / portatus-a-um       |                | terrēre / territus-a-um |                | petēre / petitus-a-um |               | audire / auditus-a-um |               |
| Singularis                    | Pluralis       | Singularis              | Pluralis       | Singularis            | Pluralis      | Singularis            | Pluralis      |
| portātus erō                  | portātī erimus | terrītus erō            | terrītī erimus | petītus erō           | petītī erimus | audītus erō           | audītī erimus |
| portātus eris                 | portātī eritis | terrītus eris           | terrītī eritis | petītus eris          | petītī eritis | audītus eris          | audītī eritis |
| portātus erit                 | portātī erunt  | terrītus erit           | terrītī erunt  | petītus erit          | petītī erunt  | audītus erit          | audītī erunt  |

### Czasownik: sum,esse,fui – być

| CZAS | Praesens indicativi |       | Imperfectum indicativi |        | Futurum I indicativi |        | Perfectum indicativi |         |
|------|---------------------|-------|------------------------|--------|----------------------|--------|----------------------|---------|
| INF  | <b>esse</b>         |       | -                      |        | -                    |        | <b>fuisse</b>        |         |
| OS   | SL                  | PL    | SL                     | PL     | SL                   | PL     | SL                   | PL      |
| 1    | sum                 | sumus | eram                   | eramus | ero                  | erimus | fui                  | fuimus  |
| 2    | es                  | estis | eras                   | eratis | eris                 | eritis | fuisti               | fuistis |
| 3    | est                 | sunt  | erat                   | erant  | erit                 | erunt  | fuit                 | fuerunt |
| IMP  | es                  | este  | -                      | -      | esto                 | estote | -                    | -       |

## Deklinacje

### Deklinacja I

| Casus       | Singularis      | Pluralis          |
|-------------|-----------------|-------------------|
| Nominativus | ros – <b>a</b>  | ros – <b>ae</b>   |
| Genetivus   | ros – <b>ae</b> | ros – <b>arum</b> |
| Dativus     | ros – <b>ae</b> | ros – <b>is</b>   |
| Accusativus | ros – <b>am</b> | ros – <b>as</b>   |
| Ablativus   | ros – <b>a</b>  | ros – <b>is</b>   |
| Vocativus   | ros – <b>a</b>  | ros – <b>ae</b>   |

### Deklinacja II

Rodzaj męski: -us, -er

| Casus       | Singularis        | Pluralis            |
|-------------|-------------------|---------------------|
| Nominativus | domin – <b>us</b> | domin – <b>i</b>    |
| Genetivus   | domin – <b>i</b>  | domin – <b>orum</b> |
| Dativus     | domin – <b>o</b>  | domin – <b>is</b>   |
| Accusativus | domin – <b>um</b> | domin – <b>os</b>   |
| Ablativus   | domin – <b>o</b>  | domin – <b>is</b>   |
| Vocativus   | domin – <b>e</b>  | domin – <b>i</b>    |

Rodzaj nijaki -um

| Casus       | Singularis       | Pluralis           |
|-------------|------------------|--------------------|
| Nominativus | verb – <b>um</b> | verb – <b>a</b>    |
| Genetivus   | verb – <b>i</b>  | verb – <b>orum</b> |
| Dativus     | verb – <b>o</b>  | verb – <b>is</b>   |
| Accusativus | verb – <b>um</b> | verb – <b>a</b>    |
| Ablativus   | verb – <b>o</b>  | verb – <b>is</b>   |
| Vocativus   | verb – <b>um</b> | verb – <b>a</b>    |

### Deklinacja III

Typ spółgłoskowy

typ samogłoskowy

typ mieszany

| Casus       | Singularis | Pluralis   | Casus       | Singularis | Pluralis | Casus       | Singularis | Pluralis |
|-------------|------------|------------|-------------|------------|----------|-------------|------------|----------|
| <i>Nom.</i> | homo       | homin-es   | <i>Nom.</i> | mare       | mar-ia   | <i>Nom.</i> | civis      | civ-es   |
| <i>Gen.</i> | homin-is   | homin-um   | <i>Gen.</i> | mar-is     | mar-ium  | <i>Gen.</i> | civ-is     | civ-ium  |
| <i>Dat.</i> | Homin-i    | homin-ibus | <i>Dat.</i> | mar-i      | mar-ibus | <i>Dat.</i> | civ-i      | civ-ibus |
| <i>Acc.</i> | homin-em   | homin-es   | <i>Acc.</i> | mare       | mar-ia   | <i>Acc.</i> | civ-em     | civ-es   |
| <i>Abl.</i> | homin-e    | homin-ibus | <i>Abl.</i> | mar-i      | mar-ibus | <i>Abl.</i> | civ-e      | civ-ibus |
| <i>Voc.</i> | homo       | homin-es   | <i>Voc.</i> | mare       | mar-ia   | <i>Voc.</i> | civis      | civ-es   |

### Deklinacja IV

| Przypadek   | I. pojedyncza     | I.mnoga             |
|-------------|-------------------|---------------------|
| Nominativus | fruct - <b>us</b> | fruct - <b>us</b>   |
| Genetivus   | fruct - <b>us</b> | fruct - <b>uum</b>  |
| Dativus     | fruct - <b>ui</b> | fruct - <b>ibus</b> |
| Accusativus | fruct - <b>um</b> | fruct - <b>us</b>   |
| Ablativus   | fruct - <b>u</b>  | fruct - <b>ibus</b> |
| Vocativus   | fruct - <b>us</b> | fruct - <b>us</b>   |

### Deklinacja V

| Przypadek   | I. pojedyncza  | I.mnoga          |
|-------------|----------------|------------------|
| Nominativus | di – <b>es</b> | di – <b>es</b>   |
| Genetivus   | di – <b>ei</b> | die – <b>rum</b> |
| Dativus     | di – <b>ei</b> | die – <b>bus</b> |
| Accusativus | di – <b>em</b> | di – <b>es</b>   |
| Ablativus   | di – <b>e</b>  | die – <b>bus</b> |
| Vocativus   | di – <b>es</b> | di – <b>es</b>   |